

บทที่ 5

นโยบายของรัฐบาลไทยในการปกครองชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ

คงได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่า ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริงกับ
อังกฤษใน พ.ศ. 2398 แล้ว ชาวจีนและชาวตะวันตกมีความต้องการเข้ามา
ในเมืองไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลาง
กิจการต่าง ๆ ทั้งนี้โดยมีมูลเหตุผลักดันจากประเทศเหล่านี้ ตลอดจนเหตุผล
จูงใจจากภายในเมืองไทยด้วย การเข้ามาของชาวจีนและชาวตะวันตกนี้
นอกจากจะเป็นความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายนี้แล้ว ทางฝ่ายไทยเองก็มีความ
ต้องการคนเหล่านี้ด้วยในขณะเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากที่กล่าวมาแล้วว่าใน
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ไทยกำลังมีนโยบาย
ปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศ ในการนี้จำเป็นต้องพึ่งพา
ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยีแบบใหม่ ๆ มาเป็น
ผู้บริหารงาน และขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากเพื่อปฏิบัติตาม
โครงการปรับปรุงประเทศในเรื่องต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเท่ากับว่าขณะที่
ชาวจีนและชาวตะวันตกต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของตนนั้น คนเหล่านี้
ก็เป็นความต้องการของรัฐบาลไทยด้วย กล่าวคือ ทางฝ่ายไทยหวังว่าชาว
ตะวันตกจะได้นำเอาวิทยาการและสิ่งประดิษฐ์ ตลอดจนสินค้าแปลก ๆ ใหม่ ๆ
ที่ทันสมัยมาเผยแพร่และสร้างความเจริญให้แก่เมืองไทย¹ ส่วนชาวจีนนั้นก็

¹ "ประกาศว่าด้วยการประพดติต่อฝรั่งเศส อังกฤษ แล อเมริกัน
ที่มาอยู่ในเมืองไทย", ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2404,
หน้า 146 - 147.

แรงงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ¹ ดังนั้นชาวจีนและชาวตะวันตกจึงมีความสำคัญต่อสภาวะการณ์ของเมืองไทยในเวลานั้น

ความจริงแล้วทางฝ่ายไทยมีนโยบายที่จะไม่กีดกันชาวจีนและชาวตะวันตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา กล่าวคือ มิได้มีความรังเกียจชาวต่างชาติไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเข้ามาเพื่อการติดต่อค้าขาย หรือเผยแพร่ศาสนาก็ตาม ทางไทยได้อำนวยความสะดวกให้ด้วยดี มิได้มีกีดประทุการค่าหรือรังเกียจศาสนาอื่น หลักการในการปกครองชาวต่างชาติของไทยในเวลานั้น คือ จัดให้คนเหล่านี้อยู่ร่วมกันเป็นหมวดหมู่แต่ละชาติ โดยมีหัวหน้าซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นนายอำเภอ ทั้งนี้เพื่อให้คนชาติเดียวกัน ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกันได้ทำหน้าที่ปกครองกันเอง อันจะเป็นการขจัดสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองและผู้ใ้ปกครองที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ปรากฏว่าในกรุงศรีอยุธยา มีชุมชนชาวต่างชาติหลายพวก อาทิ เช่น จีน โปรตุเกส ญี่ปุ่น ฮอลันดา และฝรั่งเศส² เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไทยได้มีนโยบายการปกครองคนเหล่านี้อย่างระมัดระวังด้วย กล่าวคือ ถ้าเมื่อใดชาวต่างชาติมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับอันจะเป็นภัยต่อเอกราชของชาติแล้ว ไทยก็ยอมไม่ได้และจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาเพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของชาติเอาไว้ ในการนี้ไทยได้ใช้วิธีการสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก คือ เอาชาติอื่นเข้ามาคานอำนาจของชาติที่กำลัง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/34 คำกราบบังคมทูล "เมมเมอรัลคำปัญหาจีน" ของพระยาวงษาอนุประพัทธ์ วันที่ 9 กันยายน ร.ศ. 129.

² คุรายละเอียดยุคใน สมัย อนุমানราชชน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเซม, 2493).

พยายามหีบพาทของตน¹ ประการที่สอง คือ การขับไล่นักชาวต่างชาตินั้น ๆ ออกไปจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจะเห็นได้อย่างเด่นชัดในกรณีที่พระเพทราชาได้ดำเนินการกำจัดเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (Phaulkon)² ซึ่งกำลังหีบพาทอันจะเป็นอันตรายเป็นบ้านเมืองไทยในเวลานั้น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่านโยบายของฝ่ายไทยต่อชาวต่างชาติ คือ การไม่กีดกันชาวต่างชาติ トラบใดที่คนเหล่านี้มีความมุ่งหมายเพียงเพื่อการค้าขาย หรือเผยแพร่ศาสนา แต่ถ้ามีจุดประสงค์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วไทยยอมไม่ได้³

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อมีชาวตะวันตกเข้ามาอย่างเด่นชัดอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 แล้ว รัฐบาลไทยก็ยังคงมีนโยบายในการปกครองชาวต่างชาติไม่แตกต่างไปจากเดิมเท่าใดนัก สำหรับในกรุงเทพฯ นี้รัฐบาลมีนโยบายในการปกครองชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก เป็น 3 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

¹ ดูตัวอย่างได้จาก การพยายามตั้งฝรั่งเศสสมาคานอำนาจฮอลันดา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ใน ปิยนาด นิโครธา, "บทบาทของฮอลันดา ในประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี", เรียงความฉบับที่ ได้รับรางวัลทุนภูมิพลและทุนรัชนีแมน (พระนคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 169 - 170.

² เจ้าพระยาวิชาเยนทร์มีเชื้อสายกรีก ได้ทำงานเป็นกลาสีเรือของอังกฤษ และเข้ามาเมืองไทยเมื่ออายุ 25 ปี ต่อมาได้กลายเป็นขุนนางที่มีอำนาจมากในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดูรายละเอียดใน ส. พลายน้อย, ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2516), หน้า 217 - 381.

³ ประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 8 - 26.

1. นโยบายป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติ
2. นโยบายผูกใจชาวต่างชาติ
3. นโยบายควบคุมการท้ออำนาจ และบทบาทของชาวต่างชาติ

นโยบายป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติ

จากการศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และ ตะวันตก ในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า ชาวไทยและชาวจีน มีค้อยมีความสัมพันธ์กับ ชาวตะวันตกเท่าใดนัก นอกจากในวงการชนชั้นสูง ในระดับสามัญชนโดยทั่วไปแล้ว ชาวไทยและชาวจีนดูจะมีความสัมพันธ์กันมากกว่านโยบายของรัฐบาลที่ต้องการป้องกันความขัดแย้งระหว่างชุมชนชาวไทยและชาวต่างชาติ ในกรุงเทพฯ นี้ก็ดูจะมีความสอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยได้ดำเนินการไปใน 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

1. การป้องกันการกระทบกระทั่งระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตก
ในเรื่องนี้รัฐบาลได้มีนโยบายแบ่งย่อยออกไปอีก คือ

ก. การแบ่งเขตชุมชน ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายไทยมีนโยบายแบ่งแยกชุมชนระหว่างผู้ที่มีเชื้อชาติ แนวความคิดตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน นโยบายนี้ยังคงใช้สืบต่อมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้ว่าการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกชาติต่าง ๆ นั้นก็ได้กำหนดขอบเขตที่อยู่ที่แน่นอนของชาวตะวันตกไว้ด้วยเพื่อมิให้ปะปนกับพลเมืองของประเทศดังกล่าวแล้วในบทที่ 1 ครั้นชาวตะวันตกได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งในกรุงเทพฯ ชั่วระยะหนึ่งแล้ว คนเหล่านี้ได้กราบทูลร้องเรียนต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าจะขอไปตั้งห้างค้าขายในบริเวณตั้งแต่ใต้ปากคลองพระโขนงถึงบางนา จึงขอให้รัฐบาลชุกคลองลัดจากบริเวณนั้นมายังคลองผดุงกรุงเกษม เพื่อที่ว่าพวกตนจะได้ใช้เป็นเส้นทางเข้ามาค้าขายที่ในเมือง

ได้อย่างรวดเร็ว ทางฝ่ายไทยจึงได้จัดให้มีการชกคชลงถนนตรง¹ ขึ้นใน พ.ศ. 2400 ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดหวังว่าการที่ชุมชนชาวตะวันตกออกไปอยู่ห่างไกลพระนคร เช่นนี้จะเป็นการลดปัญหาการกระทบกระทั่งกับชาวไทยลงได้ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า

พวกกงสุลนายห้างต่างประเทศ เข้าชื่อกันทำหนังสือมาขึ้นว่า เรือลูกค้าจะขึ้นมาค้าขายถึงกรุงเทพพระนครทางไกลนัก... หนานดูคนนำ ๆ ก็เขียวแรงนัก กวาวจะขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานครได้ก็ป่วยการหลายวัน จะขอลงไปตั้งห้างซื้อขายโตปากคลองพระโขนงตลอดถึงบางนา จะให้ชกคชลงสู้กันแต่บางนามาตลอดคลองคูกรุงเกษม จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปรึกษาท่านเสนาบดี ๆ ปรึกษาเห็นพร้อมกันให้กราบทูลว่า ถ้าชาวยุโรปยกกันลงไปตั้งอยู่ที่บางนาได้ ก็ให้ห่างไกลออกไป ก็มีคุณอย่างหนึ่งควยความทุกข์หนักนั้นน้อยลง ถึงจะชกคชลงให้เดินเป็นทางสักก็ควร²

ถึงแม้ว่าเมื่อชกคชลงถนนตรงแล้ว ชาวตะวันตกจะเปลี่ยนใจไม่ลงไปอยู่ที่บางนาโดยอ้างว่าไกลเกินไป และคงอยู่ในที่แห่งเดิมก็ตาม³ แต่การที่ทางฝ่ายไทยมีนโยบายเช่นนี้ก็แสดงให้เห็นว่ามีความต้องการแยกเขตชุมชนชาวตะวันตกมิให้อยู่ใกล้เขตพระนครเกินไปนัก เพื่อจะได้ลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกเพิ่มมากขึ้นก็ยังคงมีการทำตามสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งกำหนดเขตที่อยู่ที่เหมาะสมของชาวตะวันตกไว้ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงความวิตกกังวลในการที่จะให้ชาวไทยที่ไม่มีกำลังอำนาจจะต่อรองกับชาวตะวันตกได้เข้าไปอยู่ใกล้เคียงกับชุมชนชาวตะวันตก โดยทรงมีพระราชดำริในการพระราชทานที่ดินแก่พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายยุคลทิฆัมพรว่า

¹ปัจจุบัน คือถนนพระราม 4.

²เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, หน้า 70.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

ข้าพเจ้าเห็นว่าลูกชายยุคสมัยใหม่ ซึ่งเกิดด้วยหม่อมเจ้าสุอายุ ในกรมหมื่นภมรินทร์ภักดีเป็นมารดา เป็นบุตรซึ่งข้าพเจ้าอยากจะได้ใคร่ใคร่มีมาชานาน มีความรักใคร่และสงสารคอยเห็นวญญาตีฝ่ายข้างมารดาแม่แต่เป็นเจ้านายไม่มีกำลัง และไม่มีอำนาจที่จะเกื้อหนุนอย่างไรได้... ถ้าจะให้ที่แห่งใดซึ่งเกี่ยวข้องกับแขกฝรั่ง ก็จะไม่มีความดีที่จะช่วยพุกจาวากลาวอันใดในเวลาที่ดีของจะเกิดขึ้น¹

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงมีนโยบายไม่ให้ชาวไทยอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนชาวตะวันตก แม่แต่เจ้านายซึ่งมีอำนาจมากกว่าสามัญชน แต่ถ้ายังไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะต่อรองกับชาวตะวันตกได้ในกรณีที่เกิดปัญหา พระองค์ก็ไม่มีพระราชประสงค์จะให้อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนชาวตะวันตก

ข. การป้องกันปัญหาอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อ รัฐบาลได้ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตกในด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อทางศาสนา รัฐบาลจึงต้องการที่จะป้องกันปัญหาอันเนื่องมาจากความแตกต่างดังกล่าว โดยปรากฏว่าภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว อีก 5 ปีต่อมาคือใน พ.ศ. 2403 ทางรัฐบาลไทยได้มีข้อตกลงกับอังกฤษอีก 1 ฉบับ ในฐานะที่อังกฤษเป็นชาวตะวันตกที่มีจำนวนมากที่สุดในกรุงเทพฯ ใจความในข้อตกลงข้อที่ 7 นั้นได้ระบุว่า ห้ามคนในบังคับอังกฤษไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ถาวรหรือมาเพียงชั่วคราวชั่วคราวไม่ให้เข้าไปยั้งงกในเขตวัดไทย รวมทั้งไม่ให้คนเหล่านี้เข้าไปทำอันตรายแก่สถานที่เคารพบูชา หรือบุกรุกเข้าไปตัดต้นไม้ในบริเวณ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 สมุดพิเศษเล่ม 14 คัดจากสมุดสำเนาพระราชหัตถเลขา ปีมะแม เบญจศก 1245 ร. ที่ $\frac{120}{45}$.

สุสานที่เก็บศพของชาวไทยด้วย¹ นอกจากนี้ในข้อตกลงข้อที่ 10 ยังได้ห้ามคนในบังคับอังกฤษเข้าไปในเขตบ้านเรือนของชาวไทยโดยไม่ได้รับอนุญาต อีกทั้งห้ามการกระทำใด ๆ ที่เป็นการรบกวนในเขตบ้านเรือนของชาวไทยด้วย² ข้อตกลงเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะป้องกันความกระทบกระทั่งระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วย

ค. การให้ชาวตะวันตกรักษาความสงบในเขตชุมชนชาวตะวันตก รัฐบาลตระหนักดีว่าชาวตะวันตกที่เข้ามาในกรุงเทพฯ นี้มีหลายพวกหลายเหล่า และมาจากพื้นฐานที่แตกต่างกัน รวมทั้งจุดประสงค์ที่เข้ามานั้นก็เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงย่อมมีโอกาสที่จะมีข้อพิพาทเกิดขึ้นในระหว่างกันได้ถ้าเกิดการขัดผลประโยชน์กันขึ้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องจัดกำลังเข้าไปรักษาความสงบในเขตชุมชนชาวตะวันตกด้วย เพื่อระงับเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นในเบื้องต้นก่อนที่จะส่งตัวผู้กระทำความผิดให้แก่ศาลสูงสุดเพื่อดำเนินคดีพิพากษา ในการนี้ทางฝ่ายไทยต้องการให้ผู้ที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบในบริเวณนี้เป็นชาวตะวันตกด้วยกันเอง ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจถึงตัวบทกฎหมายของประเทศตะวันตก รวมทั้งสามารถเข้าใจภาษาระหว่างกันได้โดยไม่ต้องใช้ล่าม ถ้าให้เจ้าหน้าที่ชาวไทยเข้าไปรับผิดชอบในเรื่องนี้แล้วจะมีปัญหาเรื่องการไม่เข้าใจภาษา ตลอดจนชาวตะวันตกจะไม่มี ความเชื่อถือ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.6.1/3 Rules and Regulations for the observance of Treaty Stipulations and for the Peace, Order and good Government of Her Britanie Majesty's Subjects being within the Dominions of Their Majesties the Kings of Siam. November 6, 1860.

² เรื่องเดียวกัน.

เกรงกลัว¹ เพราะชาวตะวันตกโดยทั่วไปมีที่ท่าคหุ่หมิ่นชาวไทยว่าค้อยความเจริญกว่าตน ดังที่กล่าวแล้วในเรื่องทัศนคติระหว่างกันในบทที่ 3 ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลจึงได้กำหนดให้สารวัตรใหญ่กองตระเวนซึ่งทำหน้าที่รักษาความสงบในเขตชุมชนชาวตะวันตกนี้เป็นชาวตะวันตกด้วยกัน² ส่วนกำลังพลตระเวนนั้นก็มิได้เป็นชาวไทยทั้งหมด ได้มีการว่าจ้างชาวอินเดียซึ่งได้รับการฝึกหัดการตำรวจแบบอังกฤษมาเป็นอย่างคี่แล้วจากอินเดีย และเป็นผู้ที่ม่ประสิทธิภาพมากกว่าพลตระเวนชาวไทยด้วย³ ดังนั้นจึงเท่ากับว่ากองกำลังที่รักษาความสงบในเขตชุมชนชาวตะวันตกนี้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของชาวตะวันตก และมีกำลังพลตระเวนชาวอินเดียรวมอยู่ด้วย ถ้ามีการขัดข้องการจับกุม ตลอดจนต้องใช้กำลังเข้าระงับเหตุการณั้่นก็จะมิใช่เป็นความกระทบกระทั่งระหว่างพลตระเวนชาวไทยและชาวตะวันตกโดยตรง

2. การสร้างความผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีน

รัฐบาลได้เล็งเห็นว่าชาวไทยและชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ นั้น สามารถสร้างความผสมกลมกลืนกันได้เนื่องจากมีพื้นฐานใกล้เคียงกันหลายประการ อาทิ เช่น เชื้อชาติ วัฒนธรรม แนวความคิดทางศาสนา รวมทั้งมีการแต่งงานระหว่างกัน

¹รสสุคนธ์ จรัสศรี, "บทบาทของข้าราชการชาวต่างประเทศในกรมตำรวจในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 210 และ 219.

²หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่ 6 เล่ม 2 จ.ศ. 1245 - พ.ศ. 2463 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปยัง กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ วันที่ 3 พฤศจิกายน ร.ศ. 119.

³รสสุคนธ์ จรัสศรี, "บทบาทของข้าราชการชาวต่างประเทศในกรมตำรวจในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์", หน้า 96 - 98.

คั้งที่ไค้กล่าวแล้วในบทที่ 3 คั้งนั้นจึงมิไค้มีเหตุอันจะนำไปสู่ความขัดแย้งเช่น
ชาวตะวันตก รัฐบาลจึงไค้สนับสนุนความผสมกลมกลืนที่เกิเกิดขึ้นนี้โดยพยายาม
คั้งชาวจีนให้มาเป็นไทยให้มากที่สุด คั้งที่พระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงคำร้ง-
ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงมีแนวพระคำริในเรื่องนี้ว่า

พวกบุตรจีนแม่ที่ไว้ศั้วว่าเป็นจีน แต่ที่จริงใจแล้อทศยาไศรยเป็นไทย
กวาคั้งศั้วแทบทั้งนั้น คนจำพวกนี้นับว่าอยู่ระหว่างกลาง เราควรรจัดการ
พวกเพียรโนมเอามาไว้ให้สนิททางไทย ให้ความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองไทย
มีขึ้นแก่คนจำพวกนี้ยิ่งขึ้นทุกที การอันนี้อาจจะทำได้ เพราะความจริงแม่
ในพื้นที่เมืองบุตรจีนยอมเกี่ยวเนื่องวงฆวารอยู่กัไทยโดยมากอยู่แล้ว ที่
ท่าราชการเป็นไทยก็มีมาก¹

ในเรื่องนี้ พระยาวงษานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สะท้าน สนิทวงศ์)
เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในเรื่องของชาวจีนคั้งที่
ไค้กล่าวแล้วในบทที่ 3 ไค้มีความคิดในแนวเดียวกัน พร้อมทั้งมีความเห็นเพิ่ม
เติมที่จะให้ชาวจีนกลายมาเป็นชาวไทยที่มีคุณสมบัติดีคัวย คือ

เมื่อภรรยายอมจะชั้กจุงจีนที่เป็นสามีให้ถือเพศไทย แลเป็นไทยไค้คั้ง
นั้นแล้ว ก็ควรจจะคำริให้การให้ครูผู้สั้กจีนตัว แลชั้นกลางที่ยอมจะแต่งงาน
กับจีนนั้นให้ไค้รับความเลาเรียนรู้อสงสอนตามสมควรในทางที่จะผูกพันชั้ก
จุงให้สามีแลบุตรนั้นเป็นไทยไปคัวย

ทางศาสนานั้น เมื่อฝ่ายภรรยาเป็นผู้นิยมนับถืออยู่มากแล้ว สามีแลบุตร
นั้นก็ยอมจะนิยมตาม ก็เป็นทางที่จะชั้กจุงให้คนต่างชาติต่างภาษากันนั้น
กลับสนิทชิดชมเป็นชาติเดียวกันไค้คัวยอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน

การที่จะให้จีนเป็นไทยไค้เน้นตองเอาไศรยในทางคั้งงานุอย่างหนึ่ง ใน
ทางศาสนาอย่างหนึ่ง แลในทางเลาเรียนศึกษาอีกอย่างหนึ่ง²

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/27 คำกราบบังคมทูล "บรรพทีก
ลับเรื่องจีน" ของพระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงคำร้งราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวง
มหาดไทย วันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/34 คำกราบบังคมทูล "เมมเมอร์-
รับคำบัญชาจีน" ของพระยาวงษานุประพัทธ์ วันที่ 9 กันยายน ร.ศ. 129.

แนวความคิดของพระยาวิชาญประพัทธ์นี้ล้วนเป็นที่ยอมรับและเห็น
 คุ้มของบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการปกครอง คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เกลาเจ้าอยู่หัว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย และเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล¹ จึง
 เท่ากับว่าผู้นำทางการเมืองของไทยในเวลานั้นต้องการที่จะให้มีการผสมกลม
 กลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีน โดยมุ่งให้ชาวไทยเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็
 ต้องการให้ชาวจีนที่จะกลายมาเป็นไทยต่อไปนั้นเป็นชาวไทยที่มีคุณสมบัติคุ้ม
 โดยอาศัยหญิงไทยที่เป็นภรรยาชาวจีน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความ
 ผสมกลมกลืนระหว่างกันนี้ ซึ่งจะเป็นการขจัดสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่าง
 กันได้ประการหนึ่ง

เมื่อพิจารณาคู่มือของทางฝ่ายไทยแล้ว จะเห็นได้ว่ามีการ
 คำเนนการเป็น 2 วิธี คือ ถ้าเห็นว่าชุมชนใดมีที่ท่าว่าจะมีสาเหตุแห่งความ
 กระทมกระทั่งกันอันเนื่องมาจากวิถีการดำเนินชีวิต ทัศนคติ แนวความคิด ขนบ-
 ธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน รัฐบาลก็ได้พยายามป้องกันมิให้
 คนเหล่านี้ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกันมากเกินไป ดังเช่นในกรณีของชาวไทยและ
 ชาวตะวันตก แต่ถ่าชุมชนใดมีที่ท่าว่าจะมีความผสมกลมกลืนกันได้ รัฐบาลก็จะ
 สนับสนุนให้เกิดความผสมกลมกลืนกันมากยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อที่จะได้กระชับความ
 สัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามทั้ง 2 วิธีการนี้ก็มิได้มุ่งหมายเดียวกัน
 คือ การป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาตินั่นเอง

¹ คุรายละเอียดการยอมรับความคิดเห็น และขอเสนอของพระยา
 วิชาญประพัทธ์ จากบุคคลต่าง ๆ ได้ใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.
 8.7/34 บัญหาเรื่องจีนที่เข้ามากรุงเพทฯ.

นโยบายผูกใจชาวต่างชาติ

ดังได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่าการเข้ามาของชาวจีนและชาวตะวันตกนั้นก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อแผนนโยบายการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มีนโยบายผูกใจคนทั้ง 2 กลุ่มนี้เพื่อจะได้ทำประโยชน์เท่าที่ฝ่ายไทยต้องการ นโยบายหนึ่งซึ่งเห็นได้ชัดเจนในการผูกใจชาวต่างชาติ คือ การพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่คนเหล่านี้ถ้าได้ทำประโยชน์แก่เมืองไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ประเพณีนี้สามารถพบได้ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแล้วและได้มีต่อมาเรื่อย ๆ¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการในเรื่องนี้ว่า

ธรรมเนียมในกรุงเทพมหานคร เมื่อชนชาวต่างประเทศมีความสวามิภักดิ์ ใ้ใครรับชُرช่วยชวนชววยในราชการแผ่นดินก็ดี หรือถวายเป็นสิ่งของมีราคาของพระราชาธิบดีสยามพระเจ้าแผ่นดินสยามก็ดี นับว่าเป็นผู้มีคุณชอบแล้ว ย่อมใ้ใครรับพระราชทานตำแหน่งตั้งเป็นผู้นิยมบรรดาศักดิ์ฝ่ายสยามเป็นแบบอย่างมา²

ปรากฏว่าในรัชกาลนี้เมื่อมีชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก รัฐบาลก็ยังคงดำเนินนโยบายนี้อยู่ ดังจะเห็นได้ว่าบรรดาชาวตะวันตกที่เข้ามาทำประโยชน์แก่ทางราชการ ตลอดจนพ่อค้าที่สำคัญจะใ้ใครรับพระราชทานบรรดาศักดิ์ อาทิเช่น พระยาสยามบุกลกิจสยามมิศรมหายศ (Sir John Bowring) ราชทูตอังกฤษผู้เข้ามาทำสนธิสัญญาเบาว์ริง และต่อมาใ้ใครรับแต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน เจ้าพระยาอภัยราชา

¹พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ประเพณีพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่พ่อค้าต่างประเทศ", ชุมนุมพระบรมราชโองการ ภาคที่ 2 หมวดราชประเพณีโบราณ (พระนคร : สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอมาตย์ราชเจ้า โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลีขึ้นปีใหม่, 2473), หน้า 27.

²เรื่องเดียวกัน.

(Rolin Jacquemyns) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวเบลเยียม พระยา
กัลยาณไมตรี (Jens I. Westengard) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอเมริกัน
พระปฏิบัติราชประสงค์ (Müller) นายห้าง บี.กริม แอนด์ โก พระวิสุตร-
สาครศิรุ (Captain Bush) เจ้าของอู๋มางกอกค็อก¹ เป็นต้น สำหรับ
ชาวจีนนั้นก็ไต่ตั้งให้เป็นขุนนางในกรมท่าชายเป็นจำนวนมากดังที่ไต่กล่าวแล้ว
ในบทที่ 2 ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ข้าราชการและ
พ่อค้าต่างชาตินี้เป็นนโยบายประการหนึ่งของรัฐบาลที่จะผูกใจคนเหล่านี้ให้มี
ความผูกพันกับทางฝ่ายไทย

นอกจากการพระราชทานบรรดาศักดิ์ซึ่งเป็นนโยบายร่วมในการผูก
ใจชาวจีนและชาวตะวันตกแล้ว ในกรณีของชาวจีนนั้นรัฐบาลยังได้มีการพยายาม
เอาใจชาวจีนในเรื่องต่าง ๆ อีกหลายประการ คือ

1. การปกครองชาวจีนเสมือนหนึ่งชาวไทย นโยบายนี้นับว่าเป็น
นโยบายหลักที่รัฐบาลได้ใช้ในการปกครองชาวจีน ดังปรากฏให้เห็นในพระราช-
หัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

แต่เดิมมาพวกเราก็คือ พวกจีนก็คื ย่อมเข้าใจกันอยู่ว่าบรรดาจีนที่เข้า
มาอยู่ในพระราชอาณาเขตแล้วก็นับว่าเป็นไทย มีประโยชน์อย่างเดียวกับ
ไทย ซึ่งมีอำนาจและเป็นเจ้าของที่ดินและเป็นผู้อยู่บ้าน กำนัน
อำเภอ จนแม่ขุนนาง ไม่มีอะไรแปลกจากคนไทยเลย ทั้งไม่ตองเปลี่ยน
ชาติ ยกไว้แต่จีนซึ่งเกิดในไกลนี้ของต่างประเทศ หรือที่เรายอมรับว่า
อยู่ในปองกันของต่างประเทศ ขอที่ยกเว้นซึ่งพอจะชี้ให้เห็นว่าเรายังถือว่า
จีนเป็นขุนนางประเทศอยู่ก็เพราะไม่เกณฑ์เป็นทหาร แลเก็บเงินค
าราชการอย่างถกที่สุด ซึ่งที่แท้กลับดีกว่าเป็นคนไทยเองเสียอีก ขอซึ่งเป็น
เช่นนี้ควยเหตุไปเสียอย่างเถาถือว่าเป็นการบำรุงการค้าขาย แล้วเลย

¹ดูตัวอย่างการพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ชาวตะวันตกผู้มีความค
ความชอบได้ใน ส.พลายน้อย, ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย.

เป็นธรรมเนียมต่อมา¹

ดังนั้นเท่ากับว่าชาวจีนมีฐานะในสังคมไม่แตกต่างไปจากชาวไทย และยิ่งไปกว่านั้นยังมีสิทธิพิเศษไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานโดยเสียเงินแทนใน อัตราต่ำ นโยบายของรัฐบาลไทยนี้จึงเอื้อประโยชน์แก่ชาวจีนเป็นอันมาก โดยสามารถเดินทางไปค้าขายตลอดจนถึงหลักแหล่งใดทุกที่ นโยบายนี้มีใช้ปรากฏเฉพาะในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น แต่เป็นนโยบายของรัฐบาลไทยตั้งแต่ก่อนมาแล้ว ดังที่ทรงใช้คำว่า "แต่เดิมมา" และในที่สุดก็กลายเป็น "ธรรมเนียม" ต่อมา แม้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็พบว่านโยบายของฝ่ายไทยต่อชาวจีนก็ไม่แตกต่างไปจากนี้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น รัฐบาลมีนโยบายหลักเกี่ยวกับชาวจีน คือ การปกครองเสมือนหนึ่งชาวไทย รวมทั้งมีสิทธิพิเศษในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานอีกด้วย

2. การเอาใจและอำนวยความสะดวกแก่ชาวจีน รัฐบาลตระหนักดีว่าชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยนั้นส่วนมากแล้วต้องการหางานหาเงินส่งกลับไปที่บ้านเมืองจีน รัฐบาลจึงได้อำนวยความสะดวกแก่ชาวจีนโดยตั้งออฟฟิศไปรษณีย์ที่ 8 ขึ้นที่ถนนเยาวราช ใต้ตรอกข้าวสาร ค่าขนส่งสำเริงสำหรับส่งสิ่งของระหว่างไทยและจีนโดยเฉพาะ² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงแสดงว่าพระองค์ทรงเอาพระทัยใส่บรรดาชาวจีนในฐานะพสกนิกรของพระองค์ด้วย ดังปรากฏว่าใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชทานถิ่นหลวงผ่านถนนสำเริงเป็นประจำในลักษณะที่เป็น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ม.2.21.ข/10 พระราชหัตถเลขาพระราชทานไปยังพระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ วันที่ 30 มกราคม ร.ศ. 127.

² "ประกาศกระทรวงโยธาธิการ เพนบกไปรษณีย์โทรเลข", ข่าวตลาด (16 เมษายน ร.ศ. 126).

ขบวนพยุหยาตราอันน้อย โดยไค้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดผ้าพระกฐินที่วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดสัมพันธวงษ์ และวัดเทพมณเฑียร เมื่อเสด็จพระราชพิธีแล้วก็จะเสด็จพระราชดำเนินกลับทางเดิม ในระหว่างทางก็ทรงพักทักทายปราศรัยประชาชนโดยทั่วไป¹ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินในย่านชุมชนชาวจีนด้วยพระองค์เองนี้มีผลทางจิตใจต่อชาวจีนเป็นอันมาก โดยชาวจีนในสำเพ็งไค้ถือว่าวันเสด็จพระราชดำเนินนี้เป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ก่อนถึงวันนี้จะมีการทำความสะอาดถนนหนทาง มีการเตรียมการประดับประดาหน้าร้านและตั้งโต๊ะบูชาอย่างประเพณีจีนโดยมีพระบรมฉายาลักษณ์อยู่ทั่วไป เวลาเสด็จพระราชดำเนินผ่านบรรดาชาวจีนเหล่านี้ก็จะถวายคำนับหรือก้มศีรษะกระหม่อมพื้นตามธรรมเนียมของตนเพื่อแสดงความจงรักภักดี² แสดงว่านโยบายการเอาใจชาวจีนในลักษณะนี้เป็นที่พอใจของชาวจีนซึ่งประจักษ์ว่าตนเองได้รับการเอาใจใส่จากทางรัฐบาล นอกจากนี้รัฐบาลยังไค้พยายามเอาใจชาวจีนในทางค่านิยมวัฒนธรรมด้วย โดยที่ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ นั้นยังค่านิยมวัฒนธรรมความเป็นจีนบางประการของตนไว้ ถ้าไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองแล้วรัฐบาลก็ไค้ชดเชยการแสดงความออกซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ของชาวจีน เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงนโยบายการเอาใจชาวจีนในลักษณะนี้ คือ การอนุญาตให้ทำการแห่เจ้าตามถนนในกรุงเทพฯ บางศาลเจ้าก็มีประเพณีทุกปี บางแห่งก็มี 3 ปีต่อ 1 ครั้ง รัฐบาลไทยมิไค้เคยขัดขวางประเพณีนี้ อีกทั้งยังไค้จัดกำลังพลตระเวนไปคุ้มครองรักษาความสงบอีกด้วย³ บรรดาตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านโยบายการ

¹พลตรี พระยาอนุภาพไตรภพ, พระมหานครกรุงเทพฯ ในความทรงจำของคนอายุเจ็ดสิบปี, หน้า 172 - 173.

²เรื่องเดียวกัน และเสฐียรโกเศศ, พื้นความหลัง เล่ม 1, หน้า 56.

³หोजคหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/72 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 14 ตุลาคม ร.ศ. 112 และวันที่ 26 พฤศจิกายน ร.ศ. 116.

เอาใจและอำนวยความสะดวกแก่ชาวจีนนี้เป็นนโยบายหนึ่งที่รัฐบาลใช้เพื่อแสดงว่ารัฐบาลไม่ไต่ละเลยชาวจีนและเห็นความสำคัญของชาวจีนอยู่เสมอ เพื่อจะได้ผูกมิตรชาวจีนไว้เพื่อผลประโยชน์ตามที่รัฐบาลต้องการ

ในกรณีของชาวตะวันตกนั้น นโยบายการผูกใจชาวตะวันตกเห็นได้ในแนวทางสำคัญ คือ

1. การยกย่องให้เกียรติชาวตะวันตก รัฐบาลได้ตระหนักดีว่าชาวตะวันตกเข้ามาในดินแดนทางเอเชียในฐานะประเทศมหาอำนาจที่ถือว่าตนมีวัฒนธรรมสูงกว่าคนในดินแดนแถบนี้ รวมทั้งมีที่ท่าจะคุกคามเอเชียอยู่ในที่คงที่ไต่ถ่วงแล้วในเรื่องทัศนคติที่มีต่อกันในพทที่ 3 ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มีการยกย่องชาวตะวันตกเป็นพิเศษ โดยจะเห็นได้ว่าในพระราชพิธีต่าง ๆ ชาวตะวันตกจะได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพระราชพิธีอย่างใกล้ชิด ในพระราชพิธีราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็ได้ให้ชาวตะวันตกเข้าร่วมด้วย คังบันทีกของ ซามูเอล เจ. สมิธ (Samuel J. Smith) ว่า

ณ จุดซึ่งสามารถชมพระราชพิธีได้โดยชัดเจนที่สุดนั้น ได้จัดไว้สำหรับชาวต่างประเทศ¹ โดยยกพื้นขึ้นและมีหลังคาเพื่อกันแสงแดดอันร้อนจากคย และบริเวณที่นั่งของนายพลเรืออังกฤษ และข้าราชการชาวต่างประเทศนั้น ได้มีการตกแต่งประดับประดาพร้อมทั้งไฟเพอร์นิเจอร์อย่างมี

¹ชาวต่างประเทศ (Foreigners) ในที่นี้หมายถึงชาวตะวันตก เพราะนอกจากนี้แล้ว ผู้บันทึกเหตุการณ์จะชี้ชื่อเฉพาะเรียกคนแต่ละกลุ่ม เช่น ชาวไทย (Siamese) ชาวจีน (Chinese) เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นข้อความต่อมา ยังได้ชี้เฉพาะถึงชาวตะวันตกอีกด้วย.

รสนิยมและเหมาะสมเป็นอย่างคี่¹

หลังจากนั้นในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทางฝ่ายไทยก็ได้จัดให้ชาวตะวันตกเข้าร่วมพระราชพิธีได้โดยใกล้ชิด ซึ่งมีทั้งบรรดากองสูล ข้าราชการ หรือแม้แต่ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางราชการก็สามารถเข้าร่วมได้ โดยได้จัดที่นั่งให้อยู่ในจุดที่สามารถชมพระราชพิธีได้อย่างชัดเจนอีกเช่นกัน² ในทั้ง 2 พระราชพิธีนี้ ผู้บันทึกไม่ได้กล่าวถึงชาวไทยและชาวจีนที่เข้าร่วมในพระราชพิธีเลยทั้ง ๆ ที่บรรยายในเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียด เพียงแต่เมื่อเสร็จพระราชพิธีแล้วก็ได้มีมหรสพทั้งในแบบประเพณีไทยและจีนให้ประชาชนโดยทั่วไปได้ชม แสดงว่าทางรัฐบาลไทยได้ให้เกียรติแก่ชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก

2. การเอาใจและอำนวยความสะดวกแก่ชาวตะวันตก ในด้านการค้าขายซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่สำคัญของชาวตะวันตกประการหนึ่งที่เข้ามากรุงเทพฯ นั้น ทางรัฐบาลก็ได้มีนโยบายเอาใจชาวตะวันตกในขอบเขตที่จะกระทำได้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อใดที่สิ้นสุดสถาน (คือ กรมศุลกากรในปัจจุบัน) ใน พ.ศ. 2433 นั้น ถึงแม้จะเป็นหน่วยราชการไทย แต่ก็ได้ไปสร้าง

¹Samuel J. Smith, "Military Procession and Public Festivities", Siam Repository 1 (1869) : 6 - 7. จากข้อความ "... In the most conspicuous position to view the Royal display, a large platform had been erected for the Foreign Community, and thatched, to protect from the potent rays of a tropical sun. And the part occupied, by the British Admiral and important foreign officials, very appropriately and tastefully furnished and decorated...".

²Samuel J. Smith, "The Pramane," Siam Repository 2 (1870) : 281.

ขึ้นในบริเวณย่านชุมชนชาวตะวันตกในเขตบางรัก (ปัจจุบัน คือ สถานีตำรวจ
 คับเพลิงบางรัก ตรอกโรงภาษีเก่า ถนนเจริญกรุง ริมน้ำเจ้าพระยา) อีก
 ทั้งเจ้าหน้าที่ที่รับสมัครจากผู้ที่รู้ภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ โดยมีใจจำกัดเชื้อชาติ
 ซึ่งติดกับข้าราชการทั่วไปในเวลานั้น ทั้งนี้เพราะคนที่จะมาติดต่อทางค่านี
 มักจะเป็นชาวตะวันตก¹ ดังนั้นจึงนับว่าเป็นวิธีการอำนวยความสะดวกและ
 สนับสนุนการค้าขายของคนเหล่านี้ได้ประการหนึ่งเพื่อจะได้ไม่ก่ออุปสรรคปัญหา
 ในเรื่องการเดินทางไปเสียภาษีห่างไกลเขตชุมชนของตน รวมทั้งปัญหาเรื่อง
 การไม่เข้าใจในเรื่องการสื่อสารซึ่งกันและกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ได้ทรงแสดงถึงพระราชประสงค์ที่ต้องการเอาใจพ้อค้า
 ชาวตะวันตกด้วย ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่พ้อค้าเหล่านี้เมื่อครั้งเสด็จ
 พระราชดำเนินกลับจากการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม
 พ.ศ. 2440 ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทว่า

ไม่มีผู้ใดจะมีความประสงค์ยิ่งไปกว่าเราในการเจริญของชุมชนพ้อค้า
 ยุโรปและอเมริกันในกรุงนี้ เราทราบอยู่ว่าในกรุงตั้งปวงซึ่งเกี่ยวกับควยการ
 บำรุงการค้าขายแลการชางานาประเทศนั้น ย่อมจะมีผู้ใดรับผลประโยชน์
 ทั้ง 2 ข้าง เหตุฉะนั้นท่านคงจะหวังได้ในตัวเราว่าเป็นผู้เห็นชอบในความ
 คิดอันใดอันหนึ่ง ซึ่งตนทนทางประเทศจะใคร่ขยายให้ชอบธรรม แลมิให้
 สูญเสียเปล่า เพื่อจะใคร่เปิดเผยสมบัติตั้งปวงในเมืองนี้²

¹ เสฐียรโกเศศ, ฟื้นความหลัง เล่ม 2, หน้า 95 - 96 และ
 พระยาอนุমানราชชน, ตำนานสุลตากร (พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทาน
 เพลิงศพ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงศ์อิทธิราช วันที่ 27 มีนาคม
 พ.ศ. 2482, 2482), หน้า 153.

² พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่
 พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453) (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร,
 2458), หน้า 120.

จากตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ จะเห็นได้ว่าทางฝ่ายไทยมีความพยายามที่จะผูกใจชาวต่างชาติ คือชาวจีนและชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากคนทั้ง 2 กลุ่มนี้ได้มีความสำคัญต่อการปรับปรุงประเทศในเวลานั้น อย่างไรก็ตามการพยายามผูกใจชาวต่างชาตินี้ก็มีขอบเขต คือต้องไม่กระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์และความมั่นคงของชาติ ถ้าคนกลุ่มใดมีที่ท่าที่จะทวีอำนาจและบทบาทของตน ทางกรไทยก็จำเป็นต้องเข้ามามีมาตรการควบคุมมิให้คนเหล่านี้มีอำนาจมากเกินไป

นโยบายการควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติ

ในเรื่องนี้มีแนวทางที่สำคัญคือ

1. การสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก คงได้กล่าวในต้นบทนี้แล้วว่า ตั้งแต่ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายในเมืองไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้น ไทยได้พยายามสอดส่องดูแลว่าชาวต่างชาติพวกใดจะทวีอำนาจของตนมากขึ้นเพียงใด ถ้าพบว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องการแสวงหาอำนาจแก่ตนมากเกินไป ไทยก็พยายามดึงให้ชาวต่างชาติอีกพวกหนึ่งเข้ามาคานอำนาจดังเช่นในกรณีของฮอลันดาและฝรั่งเศส ในระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 ซึ่งมีชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมากอีกครั้งหนึ่งในกรุงเทพฯ ทางฝ่ายไทยก็ยังคงใช้นโยบายนี้ต่อมา ในเวลานั้นชาวจีนและชาวตะวันตกมีบทบาทสำคัญทางด้านการค้าในกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากดังที่กล่าวถึงในบทที่ 2 และ 3 ทางฝ่ายไทยจึงมีความต้องการที่จะจำกัดขอบเขตอำนาจของพ่อค้าจีนให้มีความสมดุลย์กับพ่อค้าตะวันตกเช่นเดียวกับนโยบายที่เคยมีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในเรื่องนี้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีว่าการกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้นได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแนวทางปฏิบัติในทำนองเดียวกันกับสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า

เราจึงต้องระวังเป็นข้อแรกว่า เราจะไม่ให้จีนมีอำนาจมากกว่าฝรั่ง แลแซก ถ้าใค้ยอมไปในขอใจแลฝรั่งแลแซกของเอามาง เณูที่ที่ตั้งของเรานั้นมีว่าถ้าจีนจะมีอำนาจแลวอย่างมากต้องมีเพียงเสมอหางฝรั่งแลแซก จึงเห็นนุควยเกลาฯ วาการที่เราจะพุกกับพวกจีนอยางใด คงคิดในใจเสมอนหนึ่งวาเราพุกกับฝรั่งแลแซกควย¹

หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงสั่งการให้กระทรวงนครบาลดำเนินการในการสร้างความสมคูลย์ระหว่างชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน และชาวตะวันตก มิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจมากไปกว่าอีกพวกหนึ่ง² ดังนั้นจึงเท่ากับว่านโยบายการสร้างความสมคูลย์ทางอำนาจระหว่างชาวต่างชาติที่เคยเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยานั้นก็ยังใช้อยู่ต่อมา นโยบายนั้นนอกจากจะเป็นวิธีการควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติมิให้ทำลายอำนาจของรัฐบาลเกินไปแล้วยังเป็นการช้จัดสาเหตุแห่งความช้ดแย้งได้อีกประการหนึ่งด้วย เพราะจะไม่ทำให้ฝ่ายใดได้รับผลประโยชน์มากกว่ากัน

2. การสร้างความสมคูลย์ทางอำนาจระหว่างชาวตะวันตกด้วยกัน
นอกจากรัฐบาลจะต้องการถ่วงคูลย์อำนาจระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตกแล้ว รัฐบาลยังมีนโยบายในแนวนี้ต่อชาวตะวันตกด้วยกันเองอีกด้วย³ ทั้งนี้เพราะชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ นั้นมีหลายพวกหลายกลุ่ม ซึ่งล้วนแล้วแต่มุ่งผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ คนเหล่านี้จึงได้พยายามแข่งขันอำนาจกันอยู่ในที่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/11 คำกราบบังคมทูลของพระเจ้าลูกยาเชอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ วันที่ 4 พฤษภาคม ร.ศ. 129.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/11 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาบวรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 4 พฤษภาคม ร.ศ. 129.

³ ใ้ญศรี คึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม), หน้า 2.

ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 4 ประเด็นที่ว่าควมปัญหาที่เกิดจากคน
 ในบังคับตะวันตก ถ้ารัฐบาลแสดงท่าทีว่าจะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้รับผลประโยชน์
 มากไปกว่ากันก็อาจจะเป็นชนวนแห่งปัญหาการขัดแย้งระหว่างกันเกิดขึ้น ดังนั้น
 รัฐบาลจึงพยายามที่จะวางตนเป็นกลางต่อชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ มิให้ฝ่าย
 หนึ่งฝ่ายใดเข้าใจว่ารัฐบาลไทยมีความผูกพันเป็นพิเศษ รวมทั้งคอยสอดส่อง
 คว้าการกระทำของชาวตะวันตกกลุ่มใดจะมีจุดประสงค์ทางการเมืองแฝงอยู่
 หรือไม่ ถ้ามีแนวโน้มว่าจะเป็นไปได้ก็จะหาทางระงับไม่ให้ก้าวหน้าต่อไป ดัง
 เมื่อครั้งที่เยอรมันขออนุญาตตั้งโรงเรียนแพทย์และโรงเรียนสามัญขึ้นใน
 กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2452 นั้น ทางกระทรวงธรรมการก็มีความเห็นว่าเป็น
 ผลดีต่อการศึกษาในเมืองไทยเป็นอย่างมาก แต่ก็เกรงอยู่ว่าเยอรมันจะมีจุด
 มุ่งหมายทางการเมืองแฝงอยู่ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล)
 เสนาบดีกระทรวงธรรมการจึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

เรื่องวิชาสามัญนั้น... การที่จะมีขึ้นก็เป็นการดี ถ้าหากว่าไม่เกรง
 ทางปอลิติก เพราะติดกับโรงเรียนมิชชันนารี โรงเรียนมิชชันนารีไม่มี
 เสี่ยงอันใดในทางราชการ ฝ่ายโรงเรียนที่จะขอตั้งขึ้นอย่างนี้ ถ้ามีอะไร
 เป็นการชื้อคยาให้มีเสี่ยงอันใดรบกวนทางราชการใด ก็จะต้องไต่ถาม
 เคี่ยวกับมิชชันนารี หรือโรงเรียนจีน โรงเรียนแขก เป็นต้น แลที่เกรง
 อยู่เพราะเหตุว่ารัฐบาลเยอรมันจะสืบสืบ¹

ในเรื่องนี้พระเจ้าอนงยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ก็ได้ทรง
 กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.1.1/12 จดหมายเหตุกรมวังกรมทูล
 ของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ วันที่ 1 ธันวาคม ร.ศ.

สาเหตุที่รัฐบาลเยอรมันจะให้สัมสิทธิ์โรงเรียนชนิดนี้ ก็คือเพื่อให้มี
อินฟลูเอนเซอร์เยอรมันเกิดขึ้นในประเทศทางตะวันออก เหมือนอย่างอังกฤษ
แฉฝรั่งเศสโคบาย่าใหญ่มา และมาใหญ่อยู่ในทุกวันนี้... ถ้ารัฐบาลไหนจะ
 जानอยากรเขาไปจะเป็นความลำบาก คอยเป็นตัวอย่างแก่ชาติอื่น
ประการ ๑ เหมือนหนึ่งยอมให้โรงเรียนในพระราชอาณาจักรต่างกันคอย
ชาติเป็นเจ้าของประการ ๑ จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่าไทยลำเอียง
แก่ชาตินั้นชาตินี้ประการ ๑^๑

ในที่สุดก็ไม่ปรากฏว่าฝ่ายเยอรมันได้ตั้งโรงเรียนแพทย์และโรงเรียน
สามัญในกรุงเทพฯ ความเห็นต่าง ๆ ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหาร
ประเทศที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลโคตรระหนักดีว่าประเทศตะวัน-
ตกต้องการจะแข่งขันอำนาจของตนในเมืองไทย ดังนั้นทางฝ่ายไทยจึงได้
พยายามสอดส่องกิจการต่าง ๆ ว่ามีความเกี่ยวข้องทางการเมืองหรือไม่ และ
ขณะเดียวกันก็พยายามมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจหรือสิทธิพิเศษมากกว่ากัน
เพราะเกรงว่าจะทำให้ฝ่ายอื่นเข้าใจว่ารัฐบาลลำเอียง เท่ากับว่ารัฐบาล
ต้องการดำรงความเป็นกลางในการปฏิบัติต่อชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ ใน
กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างชาวตะวันตกเหล่านี้ด้วย

3. การควบคุมการทวิอำนาจทางการเมืองของชาวจีน ในช่วง
ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความผูกพันที่บรรดา
ชาวจีนมีต่อรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก โดยมีสาเหตุจาก
ทั้งภายในเมืองไทยเองและสาเหตุสนับสนุนจากทางเมืองจีนด้วย สำหรับ
สาเหตุจากภายในเมืองไทยนั้น เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการซึ่งส่วนมาก
แล้วเป็นการลดบทบาทและอำนาจตลอดจนผลประโยชน์ของชาวจีนลงจากเดิม
อาทิเช่น การยุตินโยบายการตั้งชาวจีนที่มั่งคั่งเป็นเจ้าภาชีนายอากรซึ่งมีมาช้านานแล้ว โดยรัฐบาลไทยได้เข้ามาทำการเก็บภาษีอากรเอง จะปล่อยให้ชาวจีน

^๑ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ.1.1/12 จดหมายกรมบังคับมณฑล
ของพระเจ้าอนงยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
วันที่ 7 ธันวาคม ร.ศ. 128.

ทำบ้างก็เพียงแต่ภาวนีอากรที่ไม่สำคัญเท่านั้น ทำให้หัวหน้าชาวจีนห่างเหินไปจากรัฐบาลไทย และไม่มี ความเกี่ยวข้องในทางราชการ บรรดาชาวจีนทั่วไปนั้น เมื่อหัวหน้าห่างเหินจากทางรัฐบาล คนเหล่านี้ก็มีความรู้สึกร่วมไปด้วย คือรู้สึกว่าตนเองเป็นคนต่างประเทศมากขึ้นทุกที¹ นอกจากนี้บรรดาชาวจีนยังได้รับความไม่สะดวกในเรื่องการศาลด้วย กล่าวคือ ชาวจีนนั้นทางรัฐบาลไทยได้ให้สังกัดอยู่ในกรมท่าซ้ายมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยมีตำแหน่งพระยาโชฎีกกราชเศรษฐีเป็นขุนนางสำคัญ ต่อมาใน พ.ศ. 2417 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศาลกรมท่าซ้ายขึ้น โดยพระยาโชฎีกกราชเศรษฐีสามารถแต่งตั้งผู้ใดก็ได้มาเป็นตุลาการชำระคดี ซึ่งส่วนมากก็ได้แก่พ่อค้านายห้างหรือผู้ที่มีความรู้ ชาวจีนก็พอใจในศาลกรมท่าซ้ายนี้ เพราะสามารถพิจารณาคดีให้เสร็จสิ้นได้โดยเร็วผิดกับการที่จะต้องมาขึ้นศาลไทย² อย่างไรก็ตามศาลกรมท่าซ้ายนี้ก็ได้อเลิกไปใน พ.ศ. 2430 เมื่อมีการตั้งกรมยุติธรรมขึ้น³ หลังจากนั้นบรรดาชาวจีนก็ต้องประสบความลำบากในเรื่องการศาล ทั้งนี้เนื่องจากคนเหล่านี้ส่วนมากทำการค้าขายซึ่งต้องเกี่ยวข้องในเรื่องการเงินเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงปรากฏมีคดีความในเรื่องการเป็นหนี้สินอยู่เสมอ แม้แต่คดีความเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ต้องไปขึ้นศาลซึ่งต้องเสียเวลาทวามาหากินไปเป็นอันมาก ทำให้ชาวจีนมีความไม่พอใจในเรื่องนี้อีก

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/280 รายงานเสนาบดีสภา วันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 126.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/280 สำเนาพระราชหัตถเลขา ทรงมีไปยังเจ้าพระยาอมราช เสนาบดีว่าการกระทรวงนครบาล วันที่ 23 กันยายน ร.ศ. 128.

³ ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, "ยุคนี้ : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์", หน้า 41.

ประการหนึ่ง¹

นอกจากชาวจีนจะมีความห่างเหินจากทางรัฐบาลไทยและประ สบ ความไม่สะดวกในเรื่องการเป็นคดีความแล้ว ยังได้ปรากฏมีแรงกระทุ้นจาก ทางเมืองจีนซึ่งจะมีผลต่อความผูกพันที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ เคยมีต่อรัฐบาลไทย อีกด้วย ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ว่าในช่วงประมาณ 10 ปีสุดท้ายของ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีน ค่ายกันได้เปลี่ยนแปลงไปจากความผูกพันเฉพาะกลุ่มผู้ที่พูดภาษาเดียวกัน และ มาจากถิ่นฐานเดียวกัน กลายเป็นความผูกพันระหว่างชาวจีนที่มีอุดมคติทางการเมือง ในแนวเดียวกัน คือ ฝ่ายที่นิยมกลุ่มปฏิวัติและฝ่ายที่นิยมรัฐบาลแมนจู จึง เท่ากับว่าในเวลานี้ชาวจีนในกรุงเทพฯ มิได้มุ่งหวังในทางการค้าขาย ตลอดจน จนแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อส่งกลับไปทางเมืองจีนแต่เพียงอย่าง เดียว ยังมีอุดมคติทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับค่าย ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างก็มี ความผูกพันกับทางเมืองจีนมากขึ้นกว่าเดิม

เมื่อมีปัจจัยแห่งความห่างเหินจากทางรัฐบาลไทยมากขึ้น ทั้งปัจจัย ภายในเมืองไทยและปัจจัยทางเมืองจีนนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องคอยสอดส่อง คุดูแลความเคลื่อนไหวของชาวจีนยิ่งขึ้นด้วย ในการพยายามควบคุมและแก้ปัญหา เกี่ยวกับชาวจีนนั้น รัฐบาลได้คิดถึงยุโรปเป็นตัวอย่าง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก รัฐบาลไทยเห็นว่าสิงคโปร์มีชาวจีนอาศัยอยู่มากในขณะที่ผู้ปกครองเป็นชาวต่าง- ชาติ คือ อังกฤษ ดังนั้นจึงน่าจะมีปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกับไทย ในการ นี้ทางรัฐบาลไทยได้ให้พระยารัชฎานุประดิษฐมหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นผู้ทำหน้าที่รายงานการแก้ปัญหาต่าง ๆ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/280 สำเนาพระราชหัตถเลขา ทรงมีไปยังเจ้าพระยามรราช เสนาบดีว่าการกระทรวงนครบาล วันที่ 23 กันยายน ร.ศ. 128.

ของสิงคโปร์มายังกรุงเทพฯ¹

เหตุการณ์สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ทางรัฐบาลไทยเห็นว่าจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายการปกครองชาวจีนคือ การที่จีนต้องการมีกงสุลเช่นเดียวกับชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ เพื่อดูแลคนของตนในกรุงเทพฯ กล่าวคือ เมื่อขุนนางจีนเดินทางเข้ามาตรวจการค้าขายในกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2450 บรรดาชาวจีนได้ให้ความสำคัญแก่ขุนนางจีนนี้เป็นอย่างมาก และมีการจัดพิธีต้อนรับอย่างใหญ่โต ทางฝ่ายเสนาบดีสภาก็ได้มีการประชุมกันในเรื่องนี้และมีความเห็นไปถึงแม้ขุนนางจีนจะเข้ามาเป็นการชั่วคราว แต่ก็เห็นว่าเป็นสัญญาณว่าต่อไปภายหน้าจะมีความผูกพันกับชาวจีนในกรุงเทพฯ มากขึ้น และในที่สุดจะกลายเป็นเหตุประจำไป โดยจะเป็นกงสุลจีนในกรุงเทพฯ เพื่อปกครองและดูแลผลประโยชน์ของชาวจีนด้วย² อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการที่จะไม่ยอมผ่อนปรนในเรื่องนี้ คือ ไม่ยอมให้มีการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและจีน ตลอดจนไม่ยอมให้มีกงสุลจีนในไทย โดยทรงถือว่าไม่มีความจำเป็น เพราะในเวลานั้นถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีสัญญาทางไมตรีและมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน แต่สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยและจีนก็ดำเนินไปด้วยดี ถ้ามีเรื่องราวที่จะปรึกษาหารือหรือมีการเจรจากันในปัญหาใดก็กระทำได้โดยผ่านทางราชทูตไทยและจีนที่ประจำอยู่ในประเทศทางยุโรปได้ดังที่เคยเป็นมาแต่เดิม³

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ค.21/14 จดหมายกราบบังคมทูลของพระยารัชฎานุประดิษฐมหิศรภักดี ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต วันที่ 29 ธันวาคม ร.ศ. 127.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/280 รายงานเสนาบดีสภา วันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 126.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, น.8.7/27 คำกราบบังคมทูล "บรรพที่กลับเรื่องจีน" ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย วันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

การที่ทางฝ่ายจีนมีที่ท้าวต้องการมีตัวแทนจากประเทศจีนเข้ามาปกครองพวกตนในกรุงเทพฯ นี้ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะไม่ยินยอม แต่ก็นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงนโยบายบางประการในการปกครองชาวจีน ทั้งนี้เพื่อสามารถควบคุมชาวจีนได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้น วิธีการเหล่านี้คือ

ก. ยกเลิกกรมท่าซ้าย ดังได้กล่าวมาตั้งแต่บทที่ 1 แล้วว่า การปกครองชาวจีนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นไทยได้ให้ชาวจีนสังกัดอยู่ในกรมท่าซ้าย และตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียงรวมทั้งเป็นที่นับถือในหมู่ชาวจีนโดยทั่วไปเป็นผู้ควบคุมดูแลโดยให้มียศและบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางไทย ในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่ไทยได้เห็นความเคลื่อนไหวของชาวจีนทางการเมืองเป็นอย่างมากดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว ทางรัฐบาลจึงต้องการแก้ไขลักษณะการปกครองเพื่อตั้งชาวจีนให้มาใกล้ชิดทางฝ่ายไทยมากขึ้น ดังที่เสนาบดีสภาที่มีความคิดเห็นว่า

ถ้ารัฐบาลเราถือว่าจีนเป็นคนของเราแล้ว ทำไมจึงไม่จัดการปกครองให้พวกจีนรู้สึกว่าเป็นผู้ปกครองจีน ถ้าจะจัดการปกครองจีนแล้ว ไม่ใช่แต่จะให้ปรากฏในทางราชการต่อให้พวกจีนเองรู้สึกในใจว่าใครรับการปกครองของเรา เป็นต้นว่าถ้าจีนคนใดมีฐานะอะไรก็ให้วิ่งเขามาไถ่กายแลใครรับความช่วยเหลือก็เอื้อหนุนตามสมควร เหมือนอย่างว่ามีกงสุลจีน... เห็นว่าทางนี้เป็นทางที่ชักให้ความเกี้ยวของกับจีนห่างออกไปไม่แรงร้อน จึงคิดออกไปว่าจะจัดอย่างไรจึงจะเขาทางนี้ได้ เห็นว่าควรเลิกกรมท่าซ้ายเสีย อย่านให้จีนรู้สึกว่าเป็นคนต่างประเทศ ให้พวกจีนมาอยู่ในความปกครองของกระทรวงนครบาล¹

แนวความคิดของเสนาบดีสภานี้แสดงว่าฝ่ายรัฐบาลไทยนั้นถึงแม้ว่าจะไม่ยอมให้มีกงสุลจีนเข้ามาปกครองชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยตรง แต่ก็ได้พิจารณาข้อบกพร่องต่าง ๆ ของทางรัฐบาลที่เคยมีอยู่อันเป็นสาเหตุประการหนึ่ง

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, น.1.1/280 รายงานเสนาบดี วันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 126.

ที่ทำให้ชาวจีนคลายความผูกพันกับทางฝ่ายไทย นอกเหนือไปจากสาเหตุหลัก
คันท่างค่านเมืองจีนดั้งที่ไค่กลาวไปแล้ว ในที่สุดทางรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนแปลง
ลักษณะการปกครองชาวจีนตามขอเสนอของเสนาบดีสภาโดยการยกเลิกกรม
ท่าซ้าย และให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงนครบาล
เช่นเดียวกับชาวไทยโดยทั่ว ๆ ไป¹

ข. การควบคุมความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีน ใน
ช่วงประมาณ 3 ปีสุดท้ายของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
คือตั้งแต่ขุนนางจีนเข้ามาในกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2450 นั้น ทางรัฐบาลไทย
จะได้ออกคำสั่งความเคลื่อนไหวของชาวจีนอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น และพยายาม
ควบคุมมิให้ชาวจีนมีอำนาจมากเกินไป ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า "อินเตอเรสของเราตรงกันข้ามกับพวกจีนที่จะ
มาเพาะให้เกิดโปลิตีกัลปาคีขึ้น เราควรจะคอยมองอยู่ให้เสมอ ถ้ามีช่องทาง
ที่จะทำลายโปลิตีกัลปาคีข้างจีนได้เมื่อไร เราต้องทำลาย"²

ในการควบคุมชาวจีนมิให้สร้างอำนาจของตนจนเกินไปนั้นมีหลาย
วิธีการ อาทิเช่น ประการแรก คือ ได้มีการตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ใน พ.ศ.
2450 คือ กองตระเวนแผนกสอดแนมสังกัดอยู่ในกองตระเวนแผนกจีน เพื่อ
สืบสวนเหตุการณ์เฉพาะที่เกี่ยวกับชาวจีน คอยสอดแนมหมู่ของต่าง ๆ ของชาว
จีน รวมทั้งควบคุมการชุมนุมของชาวจีนที่จะมีขึ้น³ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, น.1.1/280 ประกาศกรมท่าซ้ายมา
ขึ้นอยู่ในกระทรวงนครบาล.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/8 พระราชหัตถเลขาทรงมี
ไปยังเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล วันที่ 9 มกราคม ร.ศ. 127.

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.1/463 คำสั่งของเสนาบดี
กระทรวงนครบาล ถึงมิสเตอร์อิริค เซน เย ลอชัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน
วันที่ 6 พฤศจิกายน ร.ศ. 126.

ชาวจีนผู้ใดมีจดหมายติดต่อกับทางเมืองจีนนั้นจะต้องถูกเพ่งเล็งจากทางการเป็นพิเศษ ดังปรากฏจากรายงานของกงตระเวนแผนกจีนที่มีไปยังเสนาบดีกระทรวงนครบาลเรื่องการติดต่อกันระหว่างบุคคลสำคัญของชาวจีนในกรุงเทพฯ กับทางเมืองจีนว่า "หนังสือที่มีไปมาถึงกันนี้ เป็นหนังสือที่มีของกว้างยาวกว่าธรรมดา ซึ่งเข้าใจกันว่าสำหรับใช้ราชการเท่านั้น แลหลังของนั้นจดตั้งชื่อผู้ส่งแลผู้รับควยเสมอตามธรรมเนียมจีน"¹

จากรายงานนี้แสดงให้เห็นว่าทางฝ่ายไทยได้พยายามสอดส่องดูแลชาวจีนอย่างใกล้ชิดว่าจะมีการติดต่อกับเมืองจีนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมากน้อยเพียงใด แม้กระทั่งของจดหมายก็ยังอยู่ในสายตาของทางฝ่ายไทย

ตัวอย่างการควบคุมชาวจีนอีกประการหนึ่ง คือ การเพิ่มมาตรการควบคุมการอนุญาตให้ชาวจีนดำเนินกิจการต่าง ๆ ในกรณีนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ผู้นับผิดชอบได้สวนคุณให้แน่ใจว่าไม่มีเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องของควยจึงจะอนุญาตได้ อาทิเช่น การที่ชาวจีนขออนุญาตปลูกโรงสวดและทำบุญริมถนนพลับพลาไชย ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบรมราชไปสืบดูว่ามีจุดประสงค์เพื่อการทำบุญอย่างแท้จริง ไม่มีเรื่องทางการเมืองแอบแฝงอยู่ และจะต้องยอมให้เจ้าพนักงานเข้าตรวจได้ในทุกเวลาที่ต้องการ ถ้าเป็นไปตามนี้แล้วจึงจะอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นได้²

ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าภายหลังจากที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ มีที่ท่าว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมืองมากขึ้นนั้น ทางฝ่ายไทยได้พยายาม

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/13 รายงานหลวงธรณี-
นฤเบศร์ เจ้ากรมกงตระเวนแผนกจีน ถึง เจ้าพระยาบรมราช เสนาบดี
กระทรวงนครบาล วันที่ 29 พฤษภาคม ร.ศ. 128.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่ 6 เล่ม
2 จ.ศ. 1245 - พ.ศ. 2463 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปยังเจ้าพระยาบรมราช เสนาบดีว่าการกระทรวงนครบาล
วันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ. 128.

เข้ามาควบคุมชาวจีนมากขึ้นเท่าที่จะทำได้เพื่อสกัดกั้นความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่กำลังเกิดขึ้นในเวลานั้น

นอกจากนโยบายของรัฐบาลในการปกครองชาวไทย จีน และตะวันตกใน 3 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้แล้ว รัฐบาลยังได้มีนโยบายเป็นพิเศษต่อชาวไทยอีกประการหนึ่ง คือ รัฐบาลต้องการให้ชาวไทยสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยชาวจีนและชาวตะวันตกมากเกินไป เพราะจะเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งชาวต่างชาติสามารถนำมาเป็นข้อต่อรองกับรัฐบาลเมื่อเห็นว่าคุณมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวไทย รัฐบาลเข้าใจว่าการค้าขายในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวจีนและชาวตะวันตก บรรดาชาวไทยนั้นน้อยคนนักที่จะทำการค้าขาย ถ้าจะมีบ้างก็มักเป็นไปในลักษณะการเข้าหุ้นกับชาวต่างชาติ มิได้เป็นกิจการของตนโดยตรง ดังนั้นถ้าเมื่อใดที่คนเหล่านี้ปิดร้านลงจำหน่ายสินค้า ชาวไทยก็ต้องประสบความเดือดร้อนกันไปทั่ว สิ่งที่เห็นได้เป็นประจำทุกปี คือการปิดร้านของชาวจีนในเทศกาลตรุษจีน ชาวไทยต้องประสบปัญหาเรื่องการซื้อหาอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ จำเป็นต้องสะสมของแห้งไว้ล่วงหน้าดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 3 รัฐบาลจึงสนับสนุนให้ชาวไทยหันมาทำการค้าขายเองบ้าง¹ นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้รัฐบาลพยายามกระตุ้นชาวไทยให้ทำการค้าขายมากยิ่งขึ้นอีก คือ การประท้วงหยุดจำหน่ายสินค้าของชาวจีนในเคื่อนมิถุนายน พ.ศ. 2453 ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้ในบทที่ 4 ในครั้งนี้กระทรวงนครบาลต้องจัดให้เจ้าหน้าที่พลตระเวนมาขายข้าวสาร และอาหารสดบางอย่างให้แก่ประชาชนผู้เดือดร้อน นายพันโทพระพิณจสรา ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ในการรักษาความสงบครั้งนี้ จึงได้มีจดหมายกราบบังคมทูลเสนอให้ผู้ปกครองตลาดที่ยังหาผู้ค้าขายไม่ได้จัดหาชาวไทยให้มาขายสินค้า โดยเมืองหวังจะให้เป็นการค้าขาย

¹ม.ล.ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ประวัติเจ้าคุณพ่อ, หน้า 51.

คนไทยล้วน ๆ¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงเห็นชอบ
 ด้วยกับข้อเสนอนี้และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านาย ขุนนาง และผู้ปกครองตลาด
 แหม่งหน้าที่ไปจัดการหาคนไทยให้มาค้าขาย รวมทั้งได้มีพระราชดำริตอบกลับ
 มาว่า "ในเรื่องที่จะให้คนไทยขายของนั้น ไทยต้องเอาไครยเจ็กจึงจะเอาชีวิต
 รอดอยู่ได้ทุกอย่างไว้ ให้ท่านช่วยคิดอ่านยุยงชักชวนให้คนขายของให้มากขึ้น
 ให้ช่วยกันหลาย ๆ แรงจึงจะไค"²

ในการที่รัฐบาลต้องการให้ชาวไทยเข้ามามีส่วนในค้าปลีกการค้า
 นี้ รัฐบาลไม่ได้ต้องการเฉพาะให้เข้ามาในวงการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น
 นั้น แม้แต่กิจการขนาดใหญ่และซับซ้อนเช่นการธนาคารและการเงินนั้นรัฐบาล
 ก็ต้องการให้ชาวไทยเข้าไปมีบทบาทด้วย กล่าวคือ ภายหลังจากทำสนธิสัญญา
 เบริงกับอังกฤษและสนธิสัญญาอื่น ๆ กับประเทศตะวันตกนั้น การค้าไคขยาย
 ตัวออกไปกว้างขวางมากขึ้นถึงไคแล้วในบพที่ 3 ทำให้เกิด
 มีกิจการธนาคาร เพื่อเป็นสำนักกลางรวบรวมการแลกเปลี่ยนเงินตราขึ้นมาใน
 กรุงเทพฯ ในบรรดาที่เกิดขึ้นในระบายนั้นส่วนมากของชาวจีนและชาวตะวันตก
 แทบทั้งสิ้น³ แต่โดยแท้จริงแล้วรัฐบาลมิได้ต้องการให้ชาวต่างชาติเข้ามาตั้ง
 ธนาคารเท่าไคนัก ไคมีความเห็นว่าธนาคารควรเป็นของชาวไทย ถ้าเป็น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/21 จดหมายกราบบังคมทูล
 ของนายพันโท พระพิณิจสารา วันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 129.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/21 ลายพระหัตถ์พระเจ้า-
 น้อยยาเธอ กรมขุนสมมคอมรินทร์ ราชเลขานุการ ทรงมีไปยง นายพันโท
 พระพิณิจสารา วันที่ 4 มิถุนายน ร.ศ. 129.

³ ุรายละเอียดใน ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด อนุสรณ์ 50 ปี, หน้า

ของชาวต่างชาติก็ต้องไม่มีสิทธิพิเศษมากเกินไป¹ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้
สนับสนุนให้ชาวไทยเข้ามามีบทบาทในค้านี้ด้วย

อาจกล่าวได้ว่านโยบายที่ต้องการให้ชาวไทยเข้ามามีส่วนในเศรษฐกิจการค้าเป็นไปทั้งระดับการค้าย่อย และกิจการขนาดใหญ่ เช่น การธนาคาร ถ้าสามารถดำเนินการตามนโยบายนี้ได้แล้ว ชาวไทยก็ไม่ต้องพึ่งพาชาวจีนและชาวตะวันตกมากเท่าที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ซึ่งจะมีผลทำให้คนทั้ง 2 พวกนี้ไม่สำคัญจนว่ามีบทบาทต่อเมืองไทยมากเกินไป

ท่าทีของชาวไทย จีน และตะวันตก ที่มีต่อนโยบายของรัฐบาล

ท่าทีของชาวไทย จีน และตะวันตก ที่มีต่อนโยบายดังกล่าวของ รัฐบาล อาจพิจารณาได้ตามประเด็นต่อไปนี้

1. นโยบายป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติ
ตามที่รัฐบาลได้ดำเนินการใน 2 กรณีในเรื่องนี้ คือ การป้องกันความกระทบกระทั่งระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตก และการสร้างความผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีนนั้น ดูจะได้ผลดีตามที่รัฐบาลต้องการ ในประเด็นแรกจะเห็นได้ว่าตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการทะเลาะวิวาทหรือการกระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตก ในทางตรงข้ามจะเห็นได้ว่าทั้ง 2 กลุ่มชนนี้ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์ระหว่างกันเท่าใดนัก ต่างฝ่ายต่างดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เกี่ยวข้องกันมากเกินไป จะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่บ้างเฉพาะในบรรดาชาวไทยชั้นสูง หรือชาวไทยกลุ่มน้อยที่เข้าไปทำงานกับชาวตะวันตก อย่างไรก็ตามคนเหล่านี้ต่างก็ได้รับ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ท.20/1 ลายพระหัตถ์พระเจ้า
นั่งยาเชอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปรีชา เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ทรง
มีไปยังมิสเตอร์ ยอช เครพิด ราชทูตอังกฤษ วันที่ 3 สิงหาคม ร.ศ. 117.

ผลประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการค้าขายคงได้กล่าว
แล้วในบทที่ 3 ดังนั้นจึงไม่ปรากฏถึงความขัดแย้งระหว่างกันอย่างเห็นได้ชัด
ในเรื่องการป้องกันความกระทบกระทั่งระหว่างชาวไทยและชาวตะวันตกนี้มี
ประเด็นหนึ่งที่ทางฝ่ายชาวตะวันตกได้พยายามขอแก้ไข คือ เรื่องการจำกัด
บริเวณชุมชนชาวตะวันตก ซึ่งได้กำหนดไว้ตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริงเป็นต้นมา
ในเรื่องนี้เยอรมันได้พยายามขอแก้ไขข้อความบางประการ กล่าวคือ ใน
เดือนธันวาคม พ.ศ. 2405 ราชทูตเยอรมันได้ขอเปลี่ยนแปลงข้อความที่ระบุ
ว่าที่ดินภายในเขตกรุงเทพฯ และภายในรัศมี 4 ไมล์จากกำแพงเมืองนั้น
ชาวต่างชาติจะสามารถซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในกรุงเทพฯ มาเป็น
เวลาตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ทางฝ่ายเยอรมันมีความเห็นว่าที่ดินในระยะห่างจาก
กำแพงเมืองภายในรัศมี 4 ไมล์นั้นควรจะเป็นโอกาสให้ชาวต่างชาติซื้อได้โดย
ไม่มีเงื่อนไข โดยอ้างว่าชาวตะวันตกได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นจำนวน
มากในเวลานานถึง 6 ปีแล้วนับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาริง ควรจะเป็น
ข้อพิสูจน์ได้เพียงพอแล้วว่าการที่ชาวตะวันตกเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินใน
กรุงเทพฯ นั้นมิได้เป็นภัยอย่างใดต่อทางฝ่ายไทย ทั้งยังแสดงท่าทีให้เห็นว่า
จะมีผลดีจากการที่ชาวไทยจะได้สัมผัสกับวัฒนธรรมตะวันตกอีกด้วย¹ เหตุผล
ของเยอรมันนี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นเพียงข้ออ้างหรือเป็นเหตุผลอย่าง
จริงใจ อย่างไรก็ตามถ้ารัฐบาลไทยอนุญาตตามที่ราชทูตเยอรมันเรียกร้อง
แล้ว ชาวเยอรมันจะได้รับผลประโยชน์สำคัญอย่างหนึ่ง คือ คนเหล่านี้ในฐานะ
ที่เข้ามามีบทบาทในกรุงเทพฯ ภายหลังจากชาวตะวันตกอื่น ๆ อีกหลายชาตินั้นไม่
จำเป็นต้องอาศัยเช่าที่ดินของพวกที่อยู่มาแต่เดิม ซึ่งล้วนแล้วแต่กำลังแข่งขัน
อำนาจกับเยอรมันดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 1 และบทที่ 4 ในเรื่องนี้พระบาท-

¹เคลาส เวงค์ และ เคลาส โรสเซ็นแบร์ก (ผู้รวบรวม), "จาก
บันทึกของทูตปรัสเซีย เมื่อปี ค.ศ. 1862 - การเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการทำสนธิสัญญาระหว่างปรัสเซีย-สยาม", หน้า 50 -
54.

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมที่ชาวเยอรมันต้องการ ยกเว้นแต่
ที่คินทางฝั่งธนบุรีซึ่งอยู่ตรงข้ามกับกรุงเทพฯ ในเขตกำแพงพระนคร คือ
บริเวณที่ตรงข้ามกับปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านเหนือ ลงมาถึงบริเวณตรงข้าม
กับปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ ในการตกลงกันคราวนี้ทำให้ประเทศ
ตะวันตกอื่น ๆ ได้รับความเสียหายเช่นเดียวกันกับที่ชาวเยอรมันเรียกร้องด้วยเช่นกัน¹
อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการผ่อนผันในเรื่องเขตที่อยู่ของชาวตะวันตกนี้ แต่
รัฐบาลก็ยังคงพยายามรักษานโยบายเดิมไว้อย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือ
พยายามไม่ให้ชาวตะวันตกที่เพิ่งเข้ามากรุงเทพฯ ยังไม่ถึง 10 ปี เข้ามา
ใกล้ชิดในเขตใจกลางเมืองกรุงเทพฯ ในเขตกำแพงพระนครซึ่งเป็นชุมชน
ชาวไทยเป็นส่วนมาก แม้แต่ทางฝั่งธนบุรีซึ่งตรงข้ามฝั่งแม่น้ำกันนั้นก็ยังไม่ยอม
ให้ชาวตะวันตกเข้ามายุ่งเกี่ยว บังเอิญชาวตะวันตกเองก็คิดว่าไม่
สนใจในที่คินบริเวณที่รัฐบาลไทยหวงห้ามด้วย จึงไม่ปรากฏมีข้อต่อรองเพิ่มขึ้น
ในประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าถึงแม้ชาวตะวันตกจะมีท่าทีตอบโต้นโยบายของรัฐบาล
แต่นโยบายหลักของรัฐบาลก็ยังคงเดิมในเรื่องการแบ่งเขตที่อยู่ เพื่อป้องกัน
ความกระทบกระทั่งในกรณีต่าง ๆ ที่จะตามมา

ในประเด็นที่ 2 คือ การสร้างความผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทย
และชาวจีนโดยพยายามดึงชาวจีนให้กลายมาเป็นไทยนั้นก็จะได้ผลพอสมควร
ทั้งนี้นอกเหนือจะเป็นความต้องการของทางรัฐบาลแล้ว ยังเป็นความต้องการ
ของชาวไทยเองด้วย ดังปรากฏมีชาวไทยผู้หนึ่งคือ นายร้อยเอก พระเสนา-
พิพิธ ได้เขียนจดหมายกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสนอให้ชาวจีนมีการเรียนภาษาไทยและภาษาจีนควบคู่กันมิใช่รู้แต่ภาษาจีน
เพียงอย่างเดียว² ยิ่งไปกว่านั้นชาวไทยอีกผู้หนึ่งคือ นายพูน ยังได้คัดค้านการ

¹เคลาส เวงค์ และเคลาส โรสเซ็นเบิร์ก (ผู้รวบรวม), "จาก
บันทึกของทตปรัสเซีย เมื่อปี ค.ศ. 1862 - การเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการทำสนธิสัญญาระหว่างปรัสเซีย-สยาม", หน้า 54.

²จดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ต.21/21 จดหมายกราบบังคมทูล
ของนายร้อยเอก พระเสนาพิพิธ วันที่ 20 มิถุนายน ร.ศ. 129.

ที่หญิงไทยแต่งงานกับชายจีนแล้วมีความเปลี่ยนแปลงบางประการเกิดขึ้น ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม อาทิเช่นการไว้ผมมวยแบบจีน เป็นต้น เขามีความเห็นว่ารัฐบาลควรออกเป็นกฎเกณฑ์เดียวว่า หญิงไทยที่แต่งงานกับชายจีนนั้นต้องคงความเป็นไทยไว้เช่นเดิม และบุตรที่เกิดมานั้นก็ต้องให้มีลักษณะเป็นไทยตามมารดาด้วย อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ทางฝ่ายรัฐบาลก็เห็นด้วยแต่ไม่สามารถจะปฏิบัติตามได้เพราะเป็นการบังคับมากเกินไป¹ ในระยะหลังเมื่อปรากฏมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนที่ต้องการให้มีราชทูตหรือกงสุลจากประเทศของตนเข้ามาปกครองตั้งเช่นชาวตะวันตกนั้น ชาวไทยก็ได้คัดค้านในเรื่องนี้ด้วยเกรงว่าจีนจะทวีอำนาจขึ้น สามารถกระทำการต่าง ๆ ตามที่ต้องการได้ และเมื่อนั้นชาวไทยจะต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของจีนในที่สุด² ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวไทยเองก็มีความต้องการที่จะรักษาความเป็นไทยไว้ด้วย มิใช่เป็นเพียงความต้องการของทางรัฐบาลแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ถึงแม้จะไม่ปรากฏว่าข้อเสนอของบรรดาชาวไทยเหล่านี้ได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลอย่างไร แต่ก็น่าจะเข้าใจได้ว่ารัฐบาลและชาวไทยได้มีความร่วมมือกันในการพยายามกลืนชาวจีนให้เป็นไทยเพราะมีจุดประสงค์ไปในแนวเดียวกัน อย่างไรก็ตามบรรดาชาวจีนแท้ ๆ ที่เดินทางเข้ามาจากเมืองจีนโดยตรงหรือที่เรียกว่า "จีนนอก" นั้น ยังคงมีความผูกพันกับทางเมืองจีนอยู่ ดังที่พระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ทรงตั้งข้อสังเกตว่า

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.1.1/262 จดหมายของนายพูน นายเวรนอกราชการในสมเด็จพระเจ้านองยาเชอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ถึงเจ้าพระยาอมรรต เสนาบดีว่าการกระทรวงนครบาล วันที่ 18 มกราคม ร.ศ. 126.

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ท.21/12 จดหมายกรมบังคับมณฑลของผู้ใช้นามแฝงว่า "นักกะตัญญูแท้" วันที่ 22 พฤศจิกายน ร.ศ. 126.

บรรดาจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย จะมาชั่วคราวก็ตาม หรือ จะมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทยก็ตาม ถ้าเป็นจีนนอกยอมถือว่าเมืองจีนเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ไม่มีความรักแลไม่ถือว่าเมืองไทยเป็นเมืองของตัว¹

การที่ชาวจีนกลายมาเป็นไทยนั้นเริ่มเห็นได้ในรุ่นลูกครึ่งไทย-จีน หรือชาวจีนในรุ่นที่ 2 และสามารถบรรลุจุดประสงค์ตามที่ฝ่ายไทยต้องการได้ในคนรุ่นที่ 3 ดังปรากฏว่าภายใน 3 ชั่วอายุคน ชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้ค่อย ๆ กลายมาเป็นไทยดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 3

2. นโยบายผูกใจชาวต่างชาติ นโยบายนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการตอบโต้จากชาวจีน เพราะถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าชาวจีนได้รับผลประโยชน์จากนโยบายนี้เป็นอันมาก อาทิเช่น ได้รับสิทธิต่าง ๆ เสมือนหนึ่งชาวไทย ทำให้สามารถเดินทางไปค้าขายได้ทั่วไปซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญของชาวจีนที่เข้ามาเมืองไทย รวมทั้งได้รับการเอาใจและอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ จากรัฐบาลอีกหลายประการ แต่สำหรับชาวตะวันตกนั้นถึงแม้ว่าทางฝ่ายไทยจะมีการเอาใจและอำนวยความสะดวกให้เช่นกัน แต่ก็ไม่ได้สนองความต้องการของชาวตะวันตกมากเท่ากับที่ชาวจีนได้รับ การเอาใจชาวตะวันตกของรัฐบาลนั้นเป็นไปในลักษณะของการให้เกียรติยกย่องรวมทั้งอำนวยความสะดวกในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งชาวตะวันตกเห็นว่าไม่ได้ส่งผลประโยชน์แก่ตนมากนัก ส่วนกิจการที่ชาวตะวันตกจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นอันมากนั้นยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากทางรัฐบาล พวกชาวตะวันตกจึงต้องการให้รัฐบาลหันไปสนใจในสิ่งที่ตนจะได้รับผลประโยชน์บ้าง เช่น ให้รัฐบาลเข้าไปเอาใจใส่ถึงความต้องการในชุมชนของพวกเขา การปฏิรูปกิจการท่าเรือ ตลอดจนจัดการคมนาคมในแม่น้ำเจ้าพระยาให้เป็นระเบียบมากกว่าเดิม

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 น.8.7/27 คำกราบบังคมทูล "บรรพที่กลับเรื่องจีน" ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย วันที่ 6 กันยายน ร.ศ. 129.

เพื่อสะดวกแก่การเดินเรือของชน¹ เป็นต้น อย่างไรก็ตามความไม่พอใจนี้มิได้ปรากฏเป็นคำร้องเรียนจากทางชาวตะวันตกมายังรัฐบาลไทยโดยตรง เป็นแต่เพียงการรายงานจากกงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ไปยังเมืองแม่ของตนเท่านั้น ดังนั้นจึงมิได้ปรากฏมีหลักฐานว่าทางรัฐบาลได้จัดการอย่างไรในเรื่องนี้

3. นโยบายการควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติ ในเรื่องนี้ไม่ปรากฏท่าทีของชาวตะวันตกอย่างเด่นชัด เพราะนโยบายนี้ที่มีต่อชาวตะวันตกเป็นไปในลักษณะของการพยายามทำให้ชาวตะวันตกดวงศุลย์อำนาจซึ่งกันและกันเอง และดวงศุลย์กันกับชาวจีนด้วย มิได้เข้าไปดำเนินการควบคุมอย่างแท้จริง แต่สำหรับชาวจีนนั้น ในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 3 ปีสุดท้าย ทางรัฐบาลได้เพิ่มมาตรการการควบคุมอำนาจของชาวจีนเพื่อป้องกันมิให้เข้ามายุ่งกับการเมืองมากเกินไป ในเรื่องนี้ชาวจีนจะไม่พอใจและต้องการจะตอบโต้ ที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่ง คือ การขอตั้งสโมสรการค้า จุดประสงค์สำคัญของการขอตั้งสโมสรนี้ คือ เพื่อแก้ไขปัญหาความเคียดแค้นจากกรณีพิพาทกันในทางการค้าประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งนั้นเพื่อที่ว่ารัฐบาลจีนจะได้เห็นความสำคัญของผู้ที่สามารถตั้งสโมสรนี้ได้สำเร็จ และจะได้แต่งตั้งผู้นั้นเป็นขุนนางจีนเพื่อเป็นผู้นำของชาวจีนในเมืองไทย เท่ากับว่าสโมสรนั้นนอกจากจะมีจุดประสงค์เพื่อการค้าแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องกับควย รัฐบาลไทยจึงไม่อนุมัติ ทางฝ่ายจีนได้พยายามดำเนินการต่อไปอีก คือ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2453 จีนได้ไปพึ่งฝรั่งเศสโดยขอตั้งสโมสรการค้าของกลุ่มชนชาวจีนในบังคับของฝรั่งเศส เมื่อเหตุการณ์แปรเปลี่ยนไปเช่นนี้ รัฐบาลจำเป็นต้องยอมตามเพราะไทยกำลังต้องการความเห็นใจจากฝรั่งเศสในการขออน

¹ Trade of Bangkok and District For the Year 1899

ปรนขอความในสนธิสัญญาที่เคยทำไว้ และฝรั่งเศสก็มีที่ท่าจะยินยอม รัฐบาลไทยจึงเสี่ยงไปว่าสโมสรจีนในลักษณะนี้ไม่ต้องขออนุญาตจดทะเบียนถ้าไม่มีข้อบังคับอันใดที่ผิดกฎหมายแล้วก็สามารถตั้งขึ้นได้โดยฝ่ายไทยไม่ต้องรับรู้อย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามกระทรวงนครบาลก็ได้พยายามสอดส่องดูแลไม่ให้สโมสรจีนทำการอันใดที่นอกเหนือไปจากการค้าโดยเด็ดขาด¹

สำหรับนโยบายของรัฐบาลต่อชาวไทยนั้นคือการที่รัฐบาลต้องการให้ชาวไทยประกอบอาชีพค้าขายบ้างเพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยชาวจีนและชาวตะวันตกมากเกินไป ถึงแม้จะไม่ปรากฏว่ามีชาวไทยทำการค้าขายมากเท่าใดนักและส่วนมากก็ยังคงรับราชการและทำการเกษตรกรรมอยู่ตามเดิม แต่ก็อาจเรียกได้ว่านโยบายนี้มีประโยชน์อะไรเสียทีเดียว เพราะปรากฏว่าได้มีชาวไทยเข้ามาทำการค้าขายบ้างเป็นบางส่วนถึงขนาดรวมกันเป็นกลุ่มได้ กลุ่มพ่อค้าไทยนี้จะเห็นได้ในคราวที่เข้ามาเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับจากเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2² ในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ายนโยบายการสนับสนุนการค้าขายของบรรดาพ่อค้าไทยอีกว่า "แลเราหวังว่าต่อไปภายหน้า เราจะได้เห็นบริษัทไทยมีอำนาจเป็นประโยชน์อันมีค่ามาก แลเห็นว่าคนไทยเราจะตั้งใจอุตสาหกรรม เพื่อจะได้มีส่วนตามสมควรที่จะได้ในทรัพย์สินสมบัติซึ่งไม่มีที่สงสัยเลย เมืองนี้ย่อมมีให้"³

นอกจากเรื่องการค้าขายในระบอบธรรมดาคแล้ว ยังปรากฏว่าชาวไทยได้ตอบสนองความต้องการของรัฐบาลในการให้ชาวไทยเข้าไปมีส่วนใน

¹ อานรายละเอียดยกใน พลภูถ อังกินันท์, "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า 103 - 131.

² พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453), หน้า 230.

³ เรื่องเดียวกัน.

ทางด้านเศรษฐกิจระดับที่เป็นกิจการใหญ่และซับซ้อนเช่นการธนาคารและการเงิน โดยปรากฏว่าใน พ.ศ. 2449 ได้มีการตั้งธนาคารสยามกัมมาจล ทุนจำกัด ซึ่งมีกำเนิดมาจากบุคคลสัญชาติจีนอยู่ที่ถนนบ้านหม้อ ผู้ริเริ่มก่อตั้งคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เมื่อมีการตั้งธนาคารของคนไทยขึ้นมา รัฐบาลก็สนับสนุนและพยายามไม่ให้ชาวต่างชาติเข้ามามีอิทธิพล ในกิจการนี้มากไปกว่าชาวไทย โดยได้กำหนดไว้ในประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 23 หน้า 1170 ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449 ข้อที่ 7 ความว่า

ห้ามมิให้มีหุ้นส่วนในเงินทุนของบริษัทตกอยู่ในมือของคนในบังคับต่าง ประเทศ ซึ่งมีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีอนุญาตให้ใช้กฎหมายสำหรับ ชาติใดในกรุงเทพฯ เป็นเจ้าของโดยตรงหรือโดยทางใด ๆ มากเกินกว่า 1 ใน 3 แห่งจำนวนเงินทุนที่กำหนดไว้สำหรับบริษัท ถ้ามีความ ละเมิดข้อบังคับนี้ขึ้นเมื่อใด ให้เรียกพระบรมราชานุญาตนี้คืนเสียจาก บริษัท¹

จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวไทยสามารถตอบสนองความต้องการของ รัฐบาลที่จะให้ชาวไทยเข้ามามีบทบาทในทางการค้าและวงการธุรกิจ ได้ส่วนหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถตั้งอิทธิพลทางเศรษฐกิจมาจากชาวจีนและชาวตะวันตก ได้ก็ตาม

สรุปได้ว่านโยบายของรัฐบาลไทยในการปกครองชาวไทย จีน และ ตะวันตก คือ รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อสภาวะ การณ์ของกรุงเทพฯ ในขณะนั้นซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงกิจการค้า ต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นในแทบทุกด้าน รัฐบาลจึงมีความต้องการคนเหล่านี้ เข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมในค้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว รัฐบาลก็จำเป็นต้องปกครองให้ชาวจีนและชาวตะวันตกสามารถมีการอยู่ร่วมกับ

¹ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด อนุสรณ์ 50 ปี, หน้า 22.

ชาวไทยในฐานะพลเมืองของประเทศโดยสันติสุข ไม่มีปัญหาข้อวิาทอย่างร้ายแรงซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทั้งในกรุงเทพฯ เองและอาจจะนำไปสู่ปัญหาระหว่างประเทศ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาสำคัญของไทยในเวลานั้น เมื่อพิจารณานโยบายของรัฐบาลโดยตลอดนั้นจะเห็นได้ว่ามีแนวทางสำคัญ ๆ ดังนี้

1. นโยบายการขจัดสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างกัน ในเรื่องนี้รัฐบาลได้พิจารณาว่าคนกลุ่มใดจะมีเหตุแห่งความขัดแย้งกันได้ก็พยายามลดสาเหตุเหล่านี้เสีย อาทิเช่น การจำกัดเขตชุมชนของแต่ละพวก การลดความกระทบกระทั่งอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและแนวความคิด เป็นต้น แต่ถ้ามุมชนใดที่พื้นฐานที่ไม่แตกต่างกันมากนัก และสามารถสร้างความผสมกลมกลืนกันได้ก็จะสนับสนุนให้เกิดความผสมกลมกลืนระหว่างกัน ดังในกรณีของชาวไทยและชาวจีน อย่างไรก็ตามก็ยังคงคำนึงถึงชาวไทยเป็นหลักมากกว่า จึงต้องการดึงชาวจีนให้กลายมาเป็นไทย

2. นโยบายการผูกใจชาวต่างชาติ เนื่องจากรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของชาวจีนและชาวตะวันตกที่จะมีส่วนสร้างความเจริญในเมืองไทย ดังนั้นรัฐบาลจึงพยายามเอาใจคนเหล่านี้ถ้าไม่กระทบกระทั่งถึงผลประโยชน์และความมั่นคงของชาติ

3. นโยบายการควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติ ในเรื่องนี้รัฐบาลได้พยายามควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติแต่ละพวกมิให้มีมากเกินไป นอกจากจะเป็นการป้องกันการทำลายอำนาจของทางรัฐบาลแล้ว ยังเป็นการสร้างความสมดุลย์ระหว่างเชื้อชาติไม่ให้พวกหนึ่งพวกใดมีอำนาจมากไปกว่ากัน ดังจะเห็นได้ในกรณีของการถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างชาวจีนและชาวตะวันตก หรือแม้แต่ในระหว่างชาวตะวันตกด้วยกันเอง

นโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลนี้ถึงแม้ว่าจะมีปฏิกิริยาตอบโต้จากชาวไทยจีน และชาวตะวันตกบ้างก็ตาม แต่จะเห็นว่ารัฐบาลก็สามารถแก้ไขให้สำเร็จเรียบร้อยลงไปได้ ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในส่วนย่อย แต่โดยหลักการแล้วรัฐบาลยังคงรักษาแนวนโยบายเดิมไว้ได้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลนี้ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ ด้วย

บทสรุป

ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ นั้น ต่างก็มีการก่อตัวมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว โดยมีบริเวณที่ตั้งอยู่ริม 2 ฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสำคัญ ในเวลาต่อมาแต่ละชุมชนก็ได้ขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 คือ ภายหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษจนถึงสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นเป็นจุดรวมที่จะเห็นลักษณะความเป็นชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ได้อย่างชัดเจนที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากในเวลานี้ได้มีตั้งปัจจัยผลักดัน ชาวจีนและชาวตะวันตกให้ออกมานอกประเทศ ขณะเดียวกันก็มีเหตุจูงใจจากภายในเมืองไทยด้วย กล่าวคือ ในเมืองจีนเวลานั้นกำลังเกิดภัยพิบัติที่เกิดจากการสู้รบแย่งอำนาจทางการเมือง ตลอดจนทุกขภิกภัยทางธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งทำให้ประชาชนต้องประสบกับความอดอยากยากจน ส่วนประเทศทางตะวันตกนั้น หลังจากที่ได้นำเข้าสู่สภาวะความสงบภายหลังสิ้นสุดสงครามนโปเลียนแล้ว ก็ได้มีการเดินทางออกนอกทวีปยุโรปเพื่อแสวงหาอำนาจในดินแดนอื่น ๆ อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เป็นผลมาจากความต้องการแหล่งวัตถุดิบและแหล่งระบายสินค้าที่กำลังทวีมากขึ้นภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม รวมทั้งแนวความคิดในเรื่องจักรวรรดินิยมที่กำลังมีบทบาทสำคัญในเวลานั้นด้วย สำหรับเมืองไทยนั้นมีมูลเหตุจูงใจให้ชาวจีนและชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาหลายประการ คือ ในเวลานั้นไทยได้มีการยกเลิกการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้า และเปิดการค้าเสรีกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้นตามข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาริง ทำให้การค้าขยายตัวขึ้นทั้งการค้าภายในประเทศและการค้ากับต่างประเทศ อีกทั้งในเวลานั้นไทยกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ซึ่งมีความจำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ ตลอดจนกำลังแรงงานจากภายนอกประเทศมาเป็นส่วนประกอบด้วย ด้วยเหตุนี้จึงเปิดโอกาสให้ชาวจีน และชาวตะวันตก ได้เดินทางเข้ามา

ในเมืองไทยเป็นจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงนี้

ชาวจีนและชาวตะวันตกที่เข้ามาใหม่ในส่วนมากมักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เพราะเป็นศูนย์กลางการค้าและการปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ คนเหล่านี้จึงได้เข้ามาใช้ชีวิตร่วมกับชาวไทยโดยมีที่ตั้งชุมชนของแต่ละกลุ่มชนแบ่งแยกออกจากกันอย่างค่อนข้างเห็นได้ชัด คือ ชุมชนชาวไทยทางฝั่งธนบุรีมักอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ส่วนทางฝั่งพระนครนั้นมีที่ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงคลองคูเมือง บริเวณคลองคูเมืองถึงคลองรอบกรุงทางตอนเหนือและแถบตำบลสามเสน คูสิศ ซึ่งเป็นชุมชนของบรรดาเจ้านายขุนนางที่เพิ่งขยายออกไปทางตอนเหนือของพระนครในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับชุมชนชาวจีนนั้นมีที่ตั้งสำคัญคือ แถบใต้กำแพงพระนคร ไปจนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ (ชุมชนชาวจีนที่รู้จักกันดีในบริเวณนี้คือ สำเพ็ง) เรือนแพ 2 ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนทางฝั่งธนบุรีนั้นชุมชนชาวจีนมีอยู่บริเวณริมแม่น้ำที่เรียกว่า ฮวยจันล้ง ตรงข้ามกับชุมชนใหญ่ของชาวจีนทางฝั่งพระนคร รวมทั้งบริเวณตลาดพลูในคลองบางหลวงด้วย สำหรับชุมชนชาวตะวันตกนั้นปรากฏให้เห็นได้แก่ในแถบกุฎีจีน และปากคลองบางหลวงฝั่งธนบุรี ส่วนทางฝั่งพระนครนั้นจะเห็นได้ตั้งแต่ใต้ปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านใต้ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาลงไปจนถึงบางคอแหลม นอกจากชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้แล้วยังมีบริเวณหนึ่งซึ่งมีทั้งชาวไทย จีน และตะวันตกอยู่ปะปนกัน คือ บริเวณย่านการค้าในเขตกำแพงพระนครทางตอนใต้คือ แถบถนนบำรุงเมือง เพ็ญนคร ซึ่งมีได้มีลักษณะที่ชี้ชัดว่าเป็นชุมชนของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

ในแต่ละชุมชนนี้จะมีลักษณะโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในชุมชนของตน อันมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ แต่ละชุมชนจะมีการแบ่งชนชั้นและกลุ่มชนในสังคม วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเดียวกันจะมีแนวทางใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเดียวกันนั้นมักจะมี ความแตกต่างไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยจะเห็นได้ว่าชุมชนชาวไทย

ที่มีการแบ่งแยกระหว่างชนชั้นสูงและสามัญชน ชาวจีนก็มีความแบ่งแยก
ระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา อาทิเช่น ความสัมพันธ์เฉพาะผู้ที่อยู่ใต้สมาคมลับซึ่งมี
เดียวกัน ผู้ที่มาจากถิ่นฐานและใช้ภาษาเดียวกัน (แบ่งเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ
คือ แท้จิว ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง แคะ และไหหลำ) และผู้ที่มีอุดมคติทางการเมือง
เมืองในแนวเดียวกัน สำหรับชาวตะวันตกนั้นก็มีความสัมพันธ์เฉพาะในกลุ่ม
คนที่มาจากประเทศเดียวกันเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็มีการแข่งขันผลประโยชน์
กันระหว่างชาวตะวันตกแต่ละชนชาติอีกด้วย ดังนั้นจึงเท่ากับว่าความสัมพันธ์
ภายในแต่ละชุมชนนั้นมิได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่ม
ย่อย ๆ อีกหลายกลุ่ม

นอกจากคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ภายในแต่ละชุมชนแล้ว ยัง
ปรากฏมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับชุมชนอื่นด้วย ถึงแม้ว่าทัศนคติที่แต่ละ
ชุมชนมีต่อกันนั้นจะดำเนินไปในทางที่ไม่ดีนัก แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัย
กันและผลประโยชน์ที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับจากกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งผล
ประโยชน์ทางเศรษฐกิจนั้นมีความสำคัญมากกว่า รวมทั้งในขณะนั้นได้มีความ
ก้าวหน้าทางการคมนาคมระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ เป็นอย่าง
มาก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก
มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วย ซึ่งเห็นได้ชัดเจนใน 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ
และด้านสังคม ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจนั้นเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ

1. ความสัมพันธ์ในระหว่างฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจ ปรากฏว่าชนชั้น
สูงของทั้ง 3 ชุมชนมีการเข้าหุ้นรวมกัน แต่สำหรับผู้ที่ยุติการธุรกิจโดย
ตรงแล้วเป็นบทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกมากกว่า ชาวไทยมิได้เข้าไป
ยุ่งเกี่ยวเท่าใดนักเพราะไม่มีความชำนาญทางด้านนี้ ขณะเดียวกันผู้ดำเนินการ
ทางด้านธุรกิจก็มีความสัมพันธ์กับผู้ไ้แรงงาน คือ ชาวไทย และชาวจีนด้วย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค ความ
สัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นไปในระหว่างชาวไทยและชาวจีนเป็นสำคัญ ในฐานะ
ที่ชาวจีนเป็นฝ่ายผู้ประกอบการธุรกิจ และชาวไทยเป็นผู้บริโภค ชาวตะวันตก

มีค้อยได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ลักษณะนี้เท่าใดนัก เพราะชาว
ตะวันตกสามารถหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันได้ในชุมชนของตน
โดยไม่ต้องอาศัยชาวจีน อีกทั้งกิจการการค้าของชาวตะวันตกส่วนใหญ่เป็น
กิจการเกี่ยวกับการส่งเข้าและส่งออก ซึ่งไม่ได้ค้าขายสินค้าปลีกแก่ประชาชน
ทั่วไปโดยตรง

สำหรับความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ปรากฏให้เห็นได้ใน 3 ลักษณะ
คือ

1. ความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรม ในหมู่มชนชั้นสูงนั้นปรากฏว่า
ชาวไทยและชาวจีนมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน รวมทั้งรับวัฒนธรรมตะวันตก
เข้ามาผสมผสานด้วย ทั้งนี้เพราะต้องการแสดงว่าตนมีความเจริญเท่าเทียม
อารยประเทศ ซึ่งจะมีผลต่อการติดต่อกับชาวตะวันตกในลักษณะที่มีความเท่า
เทียมกัน สำหรับชาวตะวันตกนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นฝ่ายรับวัฒนธรรมไทยและ
จีน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชาวตะวันตกถือว่าตนเป็นผู้มีวัฒนธรรมสูง จึงไม่
ยอมรับวัฒนธรรมของผู้ที่ค้อยกว่า ส่วนในระดับสามัญชนทั่วไปนั้น ชาวไทยและ
ชาวจีนมีความผสมกลมกลืนกันมากกว่า โดยปรากฏมีการแต่งงานระหว่างชาย
จีนและหญิงไทยเป็นจำนวนมาก และภายใน 3ชั่วอายุคนชาวจีนจะค่อย ๆ
กลายมาเป็นไทย

2. ความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา ที่เห็นได้ชัด คือ ความสัมพันธ์
ระหว่างชาวไทยและชาวจีนเพราะมีพื้นฐานในด้านความเชื่อ คือ นับถือศาสนา
พุทธ ควบกันอยู่แล้ว รวมทั้งมีการผสมกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งมีการแต่งงานระหว่างกัน จึงทำให้มีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด
เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างกันด้วย นอกจากนี้
แล้วชาวจีนจำนวนหนึ่งยังมีความสัมพันธ์ทางศาสนากับชาวตะวันตก คือ นับถือ
ศาสนาคริสต์ ทั้งนี้เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็หวังว่าจะได้รับผลประโยชน์ซึ่งกัน
และกัน กล่าวคือ ชาวตะวันตกกำลังมีความต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์
และเคยเผยแพร่ศาสนาได้ผลดีมาแล้วในเมืองจีน ฉะนั้นในการที่จะเผยแพร่

ศาสนาของตนในเมืองไทย คนเหล่านี้จึงมุ่งหวังในหมู่ชาวจีนเป็นจุดหมายแรก สำหรับชาวจีนนั้นมีความต้องการนับถือศาสนาคริสต์เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ทางค้าธุรกิจกับชาวตะวันตกได้อย่างสะดวกมากขึ้น

3. ความสัมพันธ์ทางด้านการบริการสาธารณประโยชน์ ในประเด็นนี้จะเห็นถึงบทบาทของชาวตะวันตกในฐานะของผู้ให้บริการมากกว่าคนกลุ่มอื่น ทั้งนี้เพราะเป็นกิจการที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถในวิทยาการสมัยใหม่ ในขณะที่ชาวไทยและชาวจีนยังไม่มีความรู้ทางด้านนี้เพียงพอ การให้บริการทางสาธารณประโยชน์ที่สำคัญของชาวตะวันตก คือ การศึกษา การส่งคนส่งเคราะห์ และบริการสาธารณูปโภค โดยมีทั้งบริการที่ให้เปล่าและหวังผลกำไร

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว ชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ยังได้มีปัญหาระหว่างกันบางประการ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากชาวจีนนั้นส่วนมากแล้วเป็นปัญหาจากอันธพาลซึ่งไม่ร้ายแรงเท่าใดนัก แต่เป็นปัญหาที่เรื้อรังไม่สามารถปราบปรามให้หมดสิ้นไปได้ ส่วนปัญหาจากชาวจีนนั้นเป็นปัญหาจากพวกฮังยี่ และปัญหาการประท้วงในกรณีต่าง ๆ สำหรับปัญหาจากชาวตะวันตกที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ การใช้สิทธิของการเป็นคนในบังคับซึ่งมีทั้งที่เป็นชาวตะวันตกเองและชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับตะวันตกด้วย อย่างไรก็ตามปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ส่วนมากแล้วจะเป็นไปในลักษณะที่แต่ละกลุ่มชนต่างก็ก่อปัญหาขึ้นมาและส่งผลกระทบต่อชุมชนอื่น มิได้เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างแต่ละชุมชนโดยตรง และในที่สุดรัฐบาลก็สามารถคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ลงไปได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยตระหนักดีว่าชาวจีนและชาวตะวันตกต่างก็มีความสำคัญต่อกรุงเทพฯ ในเวลานั้น เพราะกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ซึ่งต้องอาศัยคนเหล่านี้เป็นส่วนประกอบดังกล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้นรัฐบาลจึงมิได้มีนโยบายที่จะกีดกันคนเหล่านี้ ในทางตรงข้ามได้พยายามปกครองชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก

ในกรุงเทพฯ ให้อยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ซึ่งมีแนวทางสำคัญ 3 ประการ คือ การป้องกันความขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติ พยายามผูกใจชาวต่างชาติด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อคนเหล่านี้จะได้ทำประโยชน์แก่เมืองไทยตามที่รัฐบาลต้องการ ขณะเดียวกันก็พยายามควบคุมอำนาจของชาวต่างชาติมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรืออำนาจของตนมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามเข้ามามีบทบาททางการเมืองของชาวจีนในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลก็มิได้กีดกันชาวจีนทางด้านเศรษฐกิจแต่อย่างใด เพราะชาวไทยเองขาดความชำนาญในด้านนี้ ดังนั้นจึงปรากฏว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวชาวจีนยังคงมีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าจะถูกกีดกันบทบาททางการเมืองก็ตาม

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 โดยส่วนรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นไปในทางที่ดีมากกว่าจะมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยสำคัญหลายประการ คือ ประการแรก จะเห็นได้ว่าบริเวณที่ตั้งของแต่ละชุมชนนี้ค่อนข้างมีการแบ่งแยกกัน มิได้ปะปนกันอยู่ทั่วพระนคร ซึ่งจะเป็นสาเหตุแห่งความกระทบกระทั่งกันได้ง่าย ประการที่ 2 แต่ละชุมชนนั้นไม่สามารถมีการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ มีการแบ่งแยกระหว่างกันอยู่เสมอ ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะผนึกกำลังรวมกันในการที่จะแข่งขันอำนาจกับชุมชนอื่น ขณะเดียวกันแต่ละชุมชนก็ไม่อาจเรียกได้ว่าสามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างแท้จริง เพราะในชุมชนเดียวกันผู้คนมักจะประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน จึงจำเป็นต้องแสวงหาความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เพื่อผลประโยชน์ที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับจากกันเป็นสำคัญ ประการที่ 3 คือการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่พยายามปกครองทั้ง 3 ชุมชนนี้ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่พยายามสร้างความขัดแย้งระหว่างกันขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาเกิดขึ้นบ้างก็ตาม แต่ทางรัฐบาลก็สามารถแก้ไขให้ผ่อนคลายเป็นไปในทางที่ดีได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2453 นี้เป็นไปในทางที่ดีมากกว่าที่จะมีปัญหาขัดแย้งระหว่างกันดังที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเทศที่ประกอบด้วยสังคมหลายเชื้อชาติ